

Г. О. Горбань
МЕТОДОЛОГІЯ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ
ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА «ПСИХОЛОГІЯ»

Запоріжжя
2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Г. О. Горбань

МЕТОДОЛОГІЯ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА «ПСИХОЛОГІЯ»

Навчально-методичний посібник
для здобувачів вищої освіти другого магістерського рівня
спеціальності «Психологія»
освітньо-професійної програми «Психологія»

Затверджено
Вченою радою ЗНУ
Протокол № _____
від «__» _____

Запоріжжя
2024

УДК: 159.9.01
Г 671

Г 671 Горбань Г.О. Методологія наукового дослідження : навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти другого магістерського рівня за освітньо-професійною програмою «Психологія». Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2024. 110 с.

Навчально-методичний посібник містить загальні положення щодо організації самостійної роботи здобувачів освіти під час опрацювання змісту дисципліни «Методологія наукових досліджень». У посібнику подано основні інформаційні матеріали до теоретичної складової дисципліни, особливості самоорганізації здобувачів освіти та особливості підготовки до практичних занять, виконання завдань для самостійної роботи. Рекомендовано для здобувачів вищої освіти другого магістерського рівня, які навчаються за освітньо-професійною програмою «Психологія».

УДК: 159.9.01

Рецензенти:

Шевченко Н.Ф., д-р психол. наук, професор, професорка кафедри психології Запорізького національного університету
Сингаївська І.В., канд. психол. наук, професор, директорка Навчально-наукового інституту психології Університету економіки та права «КРОК»

Відповідальні за випуск:

Губа Н.О., канд. психол. наук, доцент, завідувачка кафедри психології Запорізького національного університету

© Горбань Г. О., 2024
© Запорізький національний університет, 2024

ЗМІСТ

ЗМІСТ	3
ВСТУП.....	5
ЗАГАЛЬНІ ПОРАДИ З ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ.....	9
Навчальна діяльність магістранта.....	9
Алгоритм опанування змісту дисципліни «Методологія наукового дослідження»..	14
Підготовка завдань для самостійної роботи: поради	16
Підготовка до підсумкового контролю	19
ЗАГАЛЬНІ ПОРАДИ З ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ В СИСТЕМІ ЕЛЕКТРОННОГО	
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАННЯ ЗНУ НА ПЛАТФОРМІ MOODLE	20
Загальна структура сторінки дисципліни «Методологія наукового дослідження» в	
СЕЗН ЗНУ на платформі Moodle	20
Поради з використання ресурсів сторінки дисципліни в СЕЗН ЗНУ на платформі	
Moodle	22
ПОРАДИ З ПІДГОТОВКИ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ	25
Загальні поради.....	25
Особливості самостійної підготовки до практичних занять.....	28
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ МЕТОДОЛОГІЇ НАУКОВОГО	
ДОСЛІДЖЕННЯ	30
Інформаційний матеріал до модуля 1.....	31
Практичні заняття змістового модуля 1	37
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. НАУКОВІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	42
Інформаційний матеріал до модуля 2.....	43
Практичні заняття змістового модуля 2	48
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3 ПРЕЗЕНТАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	
НОРМИ НАУКОВОЇ ЕТИКИ.....	51
Інформаційний матеріал до модуля 3.....	52
Практичні заняття змістового модуля 3	58
ІНФОРМАЦІЯ ДО ЗАВДАНЬ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ.....	61
Особливості виконання завдань для самостійної роботи.....	61
Інформація до завдань для самостійної роботи: обов'язкові завдання.....	63
Інформація до завдань для самостійної роботи: додаткові завдання	67
КОНСПЕКТУВАННЯ ПЕРШОДЖЕРЕЛ.....	81
ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ.....	85
Загальні поради.....	85
Практична складова екзамену: індивідуальне завдання	87
Теоретична складова екзамену: підсумковий тест	97
АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ.....	99
ПІСЛЯМОВА.....	102
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ І РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ	104

ВСТУП

У системі професійної підготовки здобувачів вищої освіти другого магістерського рівня важливу роль відіграє теоретико-методологічна підготовка. Посібник «Методологія наукового дослідження» спрямований на забезпечення ефективної самостійної роботи здобувача освіти. Він поєднує базові теоретичні положення та різноманітні форми і методи навчальної роботи, що орієнтують здобувачів на самостійну творчу навчальну діяльність, активну участь у практичних заняттях, оволодіння уміннями і навичками роботи з науковою літературою, використання її у своїй практичній діяльності. Посібник підготовлений з врахуванням основних вимог стандарту підготовки психологів кваліфікаційного рівня магістр і призначений для здобувачів освіти денної та заочної форм навчання, які навчаються за освітньо-професійною програмою «Психологія»¹.

У посібнику крім оригінального тексту узагальнено та структуровано матеріали, які запозичені з різних навчальних посібників, наукових монографій та статей (див. Список використаних джерел). Підґрунтям розробки практикуму є той факт, що практичні заняття в межах дисципліни «Методологія наукового дослідження» мають сприяти свідомій організації та підвищенню якості набуття необхідних здатностей щодо організації та проведення самостійного наукового психологічного дослідження. Самостійне дослідження здобувача у контексті підготовки кваліфікаційної наукової роботи магістра зорганізується відповідно до обраної проблематики та має спиратися на основні положень методології наукових досліджень.

Дисципліна «Методологія наукового дослідження» є обов'язковою складовою циклу загальної підготовки спеціальності в межах освітньо-професійної програми Запорізького національного університету «Психологія». Загальний обсяг – 90 годин (3 кредити ECTS), аудиторна робота зорганізована у форматі лекцій та практичних занять. Підсумковим семестровим контролем є екзамен.

Метою дисципліни «Методологія наукового дослідження» є набуття особистісної готовності до науково-професійної діяльності через формування узагальненої системи знань і уявлень про змістові

---

¹ Освітньо-професійна програма «Психологія» ЗНУ URL : <https://www.znu.edu.ua/ukr/pk/4362/5172/12433>.

аспекти теоретичних та методологічних основ наукового дослідження в психології.

Завдання дисципліни «Методологія наукового дослідження»:

– набуття *методологічної компетентності*: опанування системою теоретико-методологічних знань, розуміння змісту категоріального апарату, методологічних принципів, підходів та методів наукового дослідження в психології;

– набуття *професійної компетентності*: вміння використовувати набуті знання щодо організації та проведення самостійної науково-дослідницької діяльності², засовувати набуті дослідницькі навички в професійній практиці;

– набуття *інформаційної компетентності*: готовність аналізувати, інтерпретувати, систематизувати, критично оцінювати інформацію в процесі навчальної, практичної та наукової діяльності.

Згідно з вимогами Стандарту вищої освіти за спеціальністю 053 Психологія для другого (магістерського) рівня вищої освіти (2019) під час навчання здобувач освіти має набути такі *компетентності*:

• *інтегральну компетентність*:

– здатність вирішувати складні завдання і проблеми у процесі навчання та професійної діяльності у галузі психології, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій і характеризується комплексністю та невизначеністю умов і вимог;

• *загальні компетентності*:

- здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях;
- здатність проведення досліджень на відповідному рівні;
- здатність генерувати нові ідеї (креативність);
- уміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми;
- цінування та повага різноманітності та мультикультурності;
- здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів);
- здатність діяти соціально відповідально та свідомо;
- здатність розробляти та управляти проектами;
- здатність мотивувати людей та рухатися до спільної мети;
- здатність спілкуватися іноземною мовою;

---

² **ЗВЕРНІТЬ УВАГУ:** *Дослідний* – пов'язаний з науковим дослідженням; призначений для проведення дослідів. *Вживається зі словами:* робота, гурток, завод, інститут, центр, ділянка, лабораторія, організація, станція, установа, господарство, підприємство, поле, рослини, тварини.

Дослідницький – 1) стосується дослідника, належний йому. *Вживається зі словами:* колектив, група, задум, інтерес, метод, підхід, рівень, характер, діяльність, енергія, настанова, праця. 2) призначений для проведення дослідів: дослідницька кімната, дослідницький апарат тощо.

• *спеціальні компетентності:*

– здатність здійснювати теоретичний, методологічний та емпіричний аналіз актуальних проблем психологічної науки та/або практики;

– здатність самостійно планувати, організовувати та здійснювати психологічне дослідження з елементами наукової новизни та/або практичної значущості;

– здатність обирати і застосувати валідні та надійні методи наукового дослідження та/або доказові методики і техніки практичної діяльності;

– здатність здійснювати практичну діяльність (тренінгову, психотерапевтичну, консультаційну, психодіагностичну та іншу залежно від спеціалізації) з використанням науково верифікованих методів та технік;

– здатність організовувати та реалізовувати просвітницьку та освітню діяльність для різних категорій населення у сфері психології;

– здатність ефективно взаємодіяти з колегами в моно- та мультидисциплінарних командах;

– здатність приймати фахові рішення у складних і непередбачуваних умовах, адаптуватися до нових ситуацій професійної діяльності;

– здатність оцінювати межі власної фахової компетентності та підвищувати професійну кваліфікацію;

– здатність дотримуватися під час фахової діяльності норм професійної етики та керуватися загальнолюдськими цінностями;

– здатність розробляти та впроваджувати інноваційні методи психологічної допомоги клієнтам у складних життєвих ситуаціях.

Набуті компетентності мають забезпечити за Стандартом такі *програмні результати навчання:*

– здійснювати пошук, опрацювання та аналіз професійно важливих знань з різних джерел із використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій;

– уміти організовувати та проводити психологічне дослідження із застосуванням валідних та надійних методів;

– узагальнювати емпіричні дані та формулювати теоретичні висновки;

– робити психологічний прогноз щодо розвитку особистості, груп, організацій;

- розробляти програми психологічних інтервенцій (тренінг, психотерапія, консультування тощо), провадити їх в індивідуальній та груповій роботі, оцінювати їх якість;
- розробляти просвітницькі матеріали та освітні програми, впроваджувати їх, отримувати зворотній зв'язок, оцінювати якість;
- доступно і аргументовано представляти результати досліджень в писемній та усній формах, брати участь у фахових дискусіях;
- оцінювати ступінь складності завдань діяльності та приймати рішення про звернення за допомогою або підвищення кваліфікації;
- вирішувати етичні дилеми з опорою на норми закону, етичні принципи та загальнолюдські цінності;
- здійснювати аналітичний пошук відповідної до сформульованої проблеми наукової інформації та оцінювати її за критеріями адекватності;
- здійснювати адаптацію та модифікацію існуючих наукових підходів і методів до конкретних ситуацій професійної діяльності.

Дисципліна «Методологія наукового дослідження» логічно й змістовно пов'язана з такими дисциплінами першого (бакалаврського) освітнього рівня «Загальна психологія», «Експериментальна психологія», «Соціальна психологія», «Актуальні проблеми психології», а також з дисциплінами другого (магістерського) рівня вищої освіти «Психологія професійної свідомості та діяльності», «Психологічні основи проєктної діяльності».

ЗАГАЛЬНІ ПОРАДИ З ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

НАВЧАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ МАГІСТРАНТА

Будь-яка навчальна діяльність (навчання) здійснюється досить індивідуально, але все ж таки можна визначити загальні методичні підходи до її організації. **Навчальна діяльність здобувача освіти** – це цілеспрямоване пізнання, результати якого вибудовуються у систему понять, законів і теорій, які є основою безпосередньої фахової діяльності.

ОСНОВНІ ОЗНАКИ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧА ОСВІТИ:

це обов'язково цілеспрямований процес досягнення свідомо визначених завдань та чітко сформульованих результатів

це процес, який спрямовано на пошук нового та розуміння його шляхом розкриття нових аспектів досліджуваних питань

це процес, який характеризується побудовою власної системи упорядкування набутих компетентностей в певній галузі знань

Навчальна діяльність магістранта спрямована на поглиблене дослідження та розуміння сукупності класів явищ і феноменів, що поєднані в сучасній психології. Метою та безпосередніми завданнями такої діяльності є оформлення власного розуміння загальної системи уявлень в галузі психології шляхом знаходження загального в ланцюгах одиничних психічних явищ, розкриття закономірностей, за якими вони виникають, функціонують, розвиваються, тобто проникнути в їх глибинний зміст.

Ефективна підготовка магістрантів спрямована на формування якісного балансу між здобутою професійною компетентністю (твердими навичками – *hard skills*) та універсальними соціально-психологічними компетентностями в широкому змісті цього слова (м'якими навичками – *soft skills*). Компетентність магістра за результатами навчання розуміється як атрибут особистісного рівня, який виявляється в системі

опанованих способів дій, за допомогою яких він має можливість вирішувати різноманітні проблеми, задачі своєї професійної діяльності. Отже, ми спираємось на те, що будь-яке знання, окремі навички й уміння тільки тоді стають дієвими, коли інтегруються в загальну систему способів, поєднуються в різнорівневі зв'язки з іншими структурними складовими особистості, організуються в ієрархії, творчо модифікуються, гнучко використовуються відповідно до цілей і умов діяльності або міжособистісної взаємодії. Основу цього складає системне опанування методологічними знаннями, яке має забезпечувати таку інтеграцію.

Формування певного рівня наукового знання вимагає від здобувача освіти такої самоорганізації свого навчання, яка забезпечуватиме розгортання процесів розуміння та усвідомлення змісту навчання. Цей процес є особливою формою організації мисленнєвої діяльності здобувача.

<i>Основні положення та практичні поради з розвитку організації мисленнєвої діяльності</i>	1. Спирайтесь на те, що відоме ще не є, зрозумілим
	2. Усвідомлюйте та критично оцінюйте наявний рівень здобутих знань
	3. Теоретичне розуміння упорядковує думки, розвантажує пам'ять та компенсує незнання окремих фактів
	4. У процесі розуміння головною проблемою є розуміння цілого
	5. У ситуації нерозуміння маємо виявити саме первинний рівень та фактори нерозуміння, корті стали перешкодою подальшого розуміння
	6. Запитуйте себе як можна частіше, ніж робите це зазвичай
	7. Для розвитку й удосконалювання мислення намагайтеся найчастіше подумки проводити уявні експерименти, уявне програвання ситуацій
	8. Для кращого й швидшого розуміння, необхідно розширювати понятійний арсенал, постійно уточнювати значення термінів й зміст понять
	9. Більш швидкому і безпомилковому засвоєнню нового терміну, поняття, закону допомагає його написання та вимовляння
	10. Розрізняйте вислови: «не запам'ятав» – це одне, «не зрозумів» – це інше
	11. Розрізняйте, коли незрозумілим є зв'язок між словами, а коли незрозумілим є те, що позначається цими словами
	12. Для того щоб зрозуміти, потрібно уміти свідомо слухати, бачити, читати

Навчання з дисципліни «Методологія наукового дослідження» організується з використанням різних видів аудиторної та позааудиторної (самостійної) роботи здобувача освіти. З огляду на те, що на старших курсах вищих навчальних закладів більш доцільним є розширення можливостей щодо організації власної траєкторії освіти та самостійності навчальної діяльності, важливим є максимальне використання всього потенціалу форм і методів організації такої роботи.

Основу самостійної роботи магістранта є робота з інформаційними джерелами, відтак читанню навчальної та наукової літератури належить особлива роль. Здобувачу важливо чітко і глибоко, усвідомити специфіку процесів свідомого й смислового читання, актуалізації здатності формулювати запитання як основи розвитку критичного та системного мислення, готовність до генерування запитань та пошуку відповідей на них, що є основою дослідницького ставлення до професії, становлення дійсного готового до викликів сьогодення фахівця.

Сьогодні здатність людини читати і розуміти письмові тексти, розмірковувати про їх зміст є необхідною умовою досягнення своїх цілей, розширення своїх знань і можливостей брати активну участь в соціальному житті. Важливою складовою уміння читати є здатності до розуміння свого нерозуміння, вміння відновлювати та підтримувати своє розуміння на належному рівні, своєчасно запитувати щодо уточнення позиції автора, змісту та перебігу його міркувань, розуміння авторської логіки.

Смислове читання – це вид читання, який орієнтований на розуміння читачем глибинного змісту тексту. Під час навчання виокремлюють основні дії смислового читання, які пов'язані з:

- осмисленням мети та вибором виду читання залежно від задачі;
- визначенням основної та другорядної інформації;
- формулюванням проблеми та головної ідеї тексту.

Метою смислового читання є максимально точно і повно зрозуміти зміст тексту, визначити усі деталі та у практичному плані осмислити інформацію, яка міститься в ньому. Це уважне вчитування та проникнення у сенс змісту за допомогою ретельного аналізу тексту. Коли людина справді вдумливо читає, то обов'язково працює уява, яка активно взаємодіє зі внутрішніми образами. Людина сама встановлює співвідношення між собою, текстом та навколишнім світом.

Способами смислового читання є:

- критичний (оцінювальний) – читач має на меті оцінити авторський текст і вирішити, чи згоден він з ним;
- аналітичний (структурний) – читач йде від цілого до одиничного (часткового) з метою зрозуміти ставлення автора до предмета чи явища та виявити чинники, що вплинули на таке відношення;
- синтетичний (інтерпретаційний) – читач рухається від одиничного (часткового) до цілого з метою виявити, які завдання поставив автор у цьому тексті та наскільки вирішив їх.

Тут можна порадити для освоєння один зі способів структурування й узагальнення інформації у вигляді алгоритму роботи щодо розуміння смислів тексту (рис. 1).

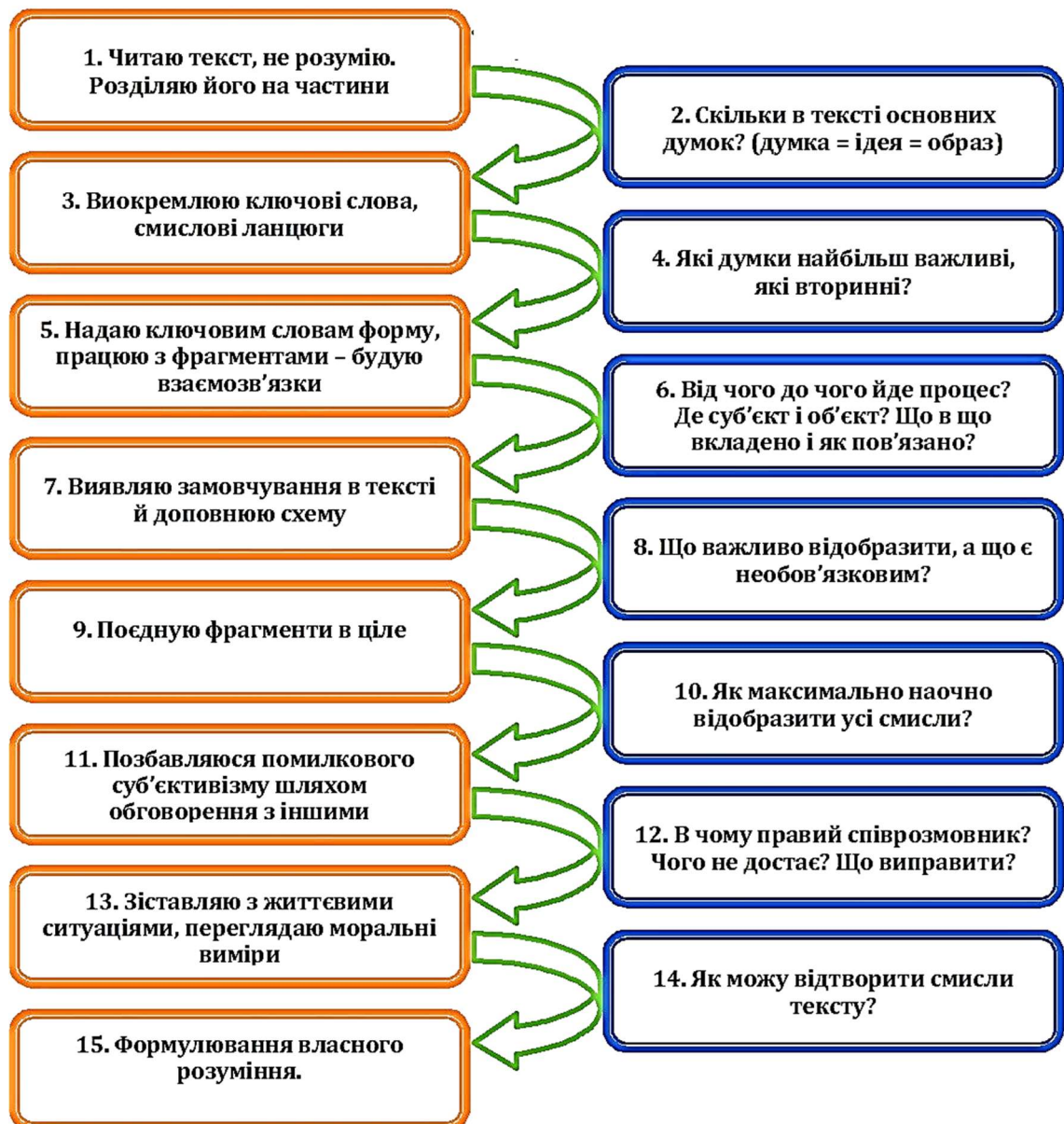

Рис. 1. Алгоритм роботи з розумінням смислів тексту

Сьогодні задля розвитку смислового читання необхідно враховувати інформатизацію та технологізацію всіх сфер життєдіяльності, а саме забезпечення якості читання в електронному середовищі – екранне читання. Під час екранного читання необхідно враховувати, що збільшується значущість переглядового, пошукового видів читання, і навіть роль відбору інформації під час повторного читання, а структура електронного тексту може бути представлена у вигляді гіпертексту, що порушує лінійний напрямок читання.

Опанування будь-якої дисципліни магістерського рівня освіти не можна обмежити роботою з одним конкретним підручником. У наш час наука швидко розвивається, тому для більш повного освоєння курсу і підвищення рівня професійної підготовки, здобувачам освіти пропонується регулярно читати наукові монографії та фахові психологічні журнали, що видаються в Україні та за її межами. Радимо декілька основних психологічних інформаційних ресурсів України

<i>Назва ресурсу</i>	<i>Посилання на ресурс в Інтернеті</i>
Наукова бібліотека ЗНУ каталог	http://ebooks.znu.edu.ua/ufd/index.php
Електронна бібліотека НАПН України	http://lib.iitta.gov.ua
Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України «Актуальні проблеми психології»	http://www.apppsychology.org.ua/index.php/ua
Наукові видання Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України	http://inpsy.naps.gov.ua/info/273
Наукометричні фахові видання з психології НАПН України	http://inpsy.naps.gov.ua/info/272
Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського	http://www.nbuv.gov.ua
Сайт Інституту соціальної та політичної психології НАПН України	http://ispp.org.ua
Журнал сучасної психології (ЗНУ)	http://journalsofznu.zp.ua/index.php/psych/about
Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В.О. Сухомлинського	http://dnpb.gov.ua/ua

АЛГОРИТМ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «МЕТОДОЛОГІЯ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ»

У системі навчальної діяльності здобувача в межах дисципліни «Методологія наукового дослідження»³ можна умовно виділити такі основні складові:

1. Ретельне ознайомлення з вмістом сторінки дисципліни «Методологія наукового дослідження» в СЕЗН ЗНУ на платформі Moodle для попереднього орієнтування в структурі та організації навчального матеріалу (силабус, рекомендовані навчально-методичні матеріали, навчальна література, терміни тощо)

2. Детальне опрацювання «Загальних порад здобувачу освіти», посилання на які подано на сторінці дисципліни. Ці поради містять відповіді на найбільш поширені запитання здобувачів освіти, вимоги та особливості ефективної навчальної діяльності.

3. Усвідомлення та прийняття положень статті 42 «Академічна доброчесність» Закону України «Про освіту», вивчення та прийняття Кодексу академічної доброчесності⁴.

4. Організація процесу опанування змістом дисципліни відповідно до запропонованого алгоритму (рис. 2)

Рис. 2. Алгоритм вивчення дисципліни

³ Основні матеріали необхідні для вивчення дисципліни розміщено в Системі електронного забезпечення навчання Запорізького національного університету (СЕЗН ЗНУ на платформі Moodle): <https://moodle.znu.edu.ua/course/view.php?id=7364>.

⁴ Кодекс академічної доброчесності. URL : https://www.znu.edu.ua/docs/kodeks_akadem_chnoyi_dobrochesnost_.pdf

4.1. Теоретична робота:

- відвідування лекційних занять, поглиблене читання та конспектування навчальної та наукової літератури;
- опрацювання (схематизація, побудова таблиць, інтелект-карт (mind maps), узагальнення змісту тощо) теоретичного змісту з певної теми за інформаційними джерелами;
- виконання запропонованого навчального тесту до змістового модуля.

4.2. Підготовка до практичного заняття передбачає:

- систематизація та розуміння теоретичного змісту, виокремлення прикладного та практичного аспекту в межах питань, які запропоновані для обговорення;
- формулювання обґрунтування власних позицій стосовно теми для обговорення, виокремлення дискусійних положень;
- формулювання власного запиту та/або певного кейсу для обговорення з проблем практичного заняття;
- активна участь у практичних заняттях під час дискусій, обговорень, розв'язання проблем.

4.3. Організована самостійна робота:

- планування самостійної роботи відповідно до інформації в силабусі (розділ «Розклад дисципліни»);
- виконання завдань для самостійної роботи, формулювання за їх результатами власних змістових та рефлексивних висновків;
- складання термінологічного словника як основи формування структури знань з методології;
- конспектування першоджерел у запропонованих формах: короткий конспект, конспект-схема, порівняльна та/або узагальнювальна таблиця, інтелект-карта.

5. Самоконтроль та контрольні заходи:

- самоконтроль опанування змістом шляхом повторення та узагальнення знань, визначення проблемностей під час виконання навчальних тестів до змістових модулів;
- підтвердження рівня опанування змістом під час виконання атестаційних контрольних тестів;
- актуалізація набутих результатів навчання: виконання індивідуального завдання та підсумкового тесту.

Під час навчання для вирішення запитань та труднощів щодо розуміння окремих теоретичних положень, виконання завдань для

самостійної роботи за затвердженим та оприлюдненим графіком проводяться поточні консультації викладача, а також магістранти мають можливість використовувати сучасні системи електронного зв'язку. Найефективніша система такого зв'язку – повідомлення в СЕЗН ЗНУ на платформі Moodle, також використовується електронна пошта.

Більш детальні поради щодо організації самостійної роботи та виконання окремих завдань представлені у нашому навчально-методичному посібнику «Самостійна робота здобувача освіти», який розміщено на сторінці дисципліни в СЕЗН ЗНУ на платформі Moodle. Цей посібник складається з трьох частин: перша містить основні поради з організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти та особливостей навчальної самоорганізації; друга – розкриває специфіку роботи з інформаційними джерелами та здійснення пошуку матеріалів в Інтернеті; третя – містить особливості організації практичних занять, виконання окремих видів завдань для самостійної роботи різного змісту та поради щодо підготовки до заліків та екзаменів.

ПІДГОТОВКА ЗАВДАНЬ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ: ПОРАДИ

Ефективна підготовка завдання для самостійної роботи складається з послідовності таких основних кроків:

1. Визначити тип завдання – обов'язкове або додаткове, додаткове завдання виконується **за власним бажанням** здобувача освіти.
2. Ознайомитися зі змістом завдання.
3. Визначити, яких знань вимагає його виконання, та вивчити основні теоретичні положення, які забезпечують його виконання.
4. Ознайомитися з поданою до завдання інформацією з порадами та критеріями оцінювання.
5. Виявити місця нерозуміння та з'ясувати в чому проблемності самостійно та/або звернувшись до викладача.
6. Виконати завдання.
7. Самостійно оцінити якість виконаного завдання та оформити його відповідно до вимог.
8. Завантажити завдання у відповідний модуль в СЕЗН ЗНУ на платформі Moodle з врахуванням того, що завантаження є остаточним.

Критерії оцінювання завдань для самостійного виконання

Критерії	Вищий рівень	Прийнятний рівень	Пороговий рівень	Недостатній рівень
Коефіцієнт	1	0,75	0,5	0
Повнота виконання завдання 0,30	Виклад повною мірою відповідає змісту завдання, виконано усі його складових, не містить зайвої інформації. Думки аргументовані, їх підтвердження подаються у логічній послідовності. Формулювання думок змістовне та цілісне	Виклад відповідає змісту завдання, виконано усі його складових, містить додаткову інформації. Аргументація власних думок наявна. Думки формулює конкретно, без узагальнень.	Виклад змісту завдання стосується окремих складових. Думки не аргументуються, а є власними поглядами (гадками), які частково підтверджуються. Зміст відповіді частково структурований	Виклад змісту не відповідає завданню, містить багато зайвої інформації. Більшість висловів має побутовий характер, думки дискретні, висловлювання обривчасті.
Рівень самостійності виконання завдання 0,15	Зміст завдання містить елементи самостійного узагальнення: переліки, схеми, таблиці, моделі тощо, які свідчать про опрацювання певного обсягу матеріалу, його розуміння	Зміст завдання містить елементи самостійного узагальнення у вигляді змістових висновків, які свідчать про опрацювання теоретичного матеріалу, його розуміння	Зміст завдання містить елементи узагальнення, які взято з інформаційних джерел, які відповідають змісту завдання та свідчать про розуміння їх відповідності завданню	Зміст завдання не містить елементи самостійного узагальнення.
Глибина дослідження змісту завдання 0,15	Легко орієнтується в темі, демонструє розуміння, посилається на додаткові джерела, презентує цікаві приклади та/або думки, різноманітні та оригінальні підходи, виходить за межі базових підручників, використовує наукові публікації та наукові інформаційні джерела	Орієнтується в темі, наводить якісну інформацію, демонструє певне розуміння, виходить за межі базових підручників, використовує популярні інформаційні джерела.	Орієнтується в темі в межах лекційного матеріалу, обмежується одним-двома підручниками, використовує популярні інформаційні джерела. демонструє репродуктивні способи виконання завдання.	Не достатній рівень володіння матеріалом, обмежується одним підручником, демонструє репродуктивні способи виконання завдання.
Фахова термінологія 0,12	Повною мірою використовує правильну термінологію та розуміє зміст використаних понять.	Використовує відповідну термінологію, подекуди губиться у розумінні відповідності їх використання	Використовує відповідну термінологію, але супроводжує її буденною (побутовою) інтерпретацією та поясненнями	Обмежено та недоречно використовує термінологію, має складності щодо трактування
Підсумковий висновок стосовно виконаної роботи⁵ 0,12	Наприкінці завдання наявним є висновок про власні навчальні результати виконання завдання (рефлексія навчальних дій), а також визначенням власного враження від виконаної роботи	Наприкінці завдання наявним є висновок про власні навчальні результати виконання завдання (рефлексія навчальних дій) що вдалося, які були труднощі, що здобуто	Наприкінці завдання наявним є висновок про виконання завдання у форматі переліку здійснених дій під час його виконання	Наприкінці завдання висновок про власні навчальні результати виконання завдання відсутній
Свочасність виконання та якість оформлення завдання 0,06	Завдання подано в межах терміну виконання. Відповідає вимогам до оформлення	Завдання подано в межах терміну виконання. Частково відповідає вимогам до оформлення: прізвище та ініціали, шифр групи	Завдання подано пізніше терміну виконання. Відповідає вимогам до оформлення.	Завдання подано пізніше терміну виконання у вигляді суцільного тексту без автора роботи, змісту завдання, яке виконувалось.
Рівень академічної доброчесності⁶ 0,1	У тексті завдання наявні відповідним чином оформлені дійсні посилання на інформаційні джерела, які використовувались у тексті завдання (за їх необхідності); наявність списку використаних джерел, оформленого відповідно до вимог. Відсутні елементи прямого використання ШІ.	Наприкінці завдання наявний список використаних джерел (за необхідності), який оформлений відповідно до вимог. Відсутні елементи прямого використання ШІ.	Наприкінці завдання наявний список використаних джерел (за необхідності) у вигляді посилань на інформаційні мережі Інтернет джерела без вказівки автора. Відсутні елементи використання робіт ШІ.	У тексті завдання відсутні відповідним чином оформлені посилання на інформаційні джерела та список використаних джерел. Наявні елементи прямого використання робіт ШІ.

⁵ Дивиться рекомендації до змісту висновків за результатами виконання завдання (п. 1.2 цього розділу).

⁶ «0» балів за цим критерієм призводить до обнуління усіх балів за виконане завдання.

Отже, основними критеріями оцінювання завдань для самостійного виконання є:

1. Повнота виконання завдання (30 %).
2. Рівень самостійності виконання завдання: (15%).
3. Глибина дослідження за змістом завдання (15 %).
4. Рівень використання фахової термінології (12 %).
5. Якість підсумкового висновку стосовно виконаної роботи (12 %).
6. Рівень академічної доброчесності (10 %).
7. Своєчасність виконання та якість оформлення завдання (6 %).

Оформлення завдання для самостійної роботи.

Завдання для самостійної роботи має містити такі елементи:

1. *Прізвище* та ім'я автора роботи, шифр академічної групи (титульний лист **НЕ** оформлюється).

2. *Зміст завдання*, що виконується з обов'язковим уточненням варіанту (за наявності).

3. *Виконане завдання* (текст, схема, таблиця тощо). Оформлення тексту виконаного завдання має враховувати те, що:

- під час оформлення роботи не потрібно розділяти окремі елементи шляхом відокремлювання тексту з нової сторінки; текст має бути послідовний без розривів, а його складові позначаються напівжирним шрифтом, підкресленням або пропуском одного рядка;

- у тексті обов'язково мають бути посилання на джерела, які позначаються цифрою у квадратних дужках - [N], де N - це номер джерела у списку використаних джерел;

4. *Висновок стосовно виконаної роботи*. Висновок має бути особистим унікальним текстом здобувача без цитування та наведення текстів з джерел. Він має містити елементи навчальної рефлексії стосовно здобуття певних знань, умінь, навичок: що здобуто, які були труднощі, що вдалося, яку мету досягнуто. Під час підготовки висновку необхідно фіксувати реальні результати та уникати загальних вражень та оцінювань. Навчальна рефлексія є реконструкцією того досвіду, що набувається під час навчання. Тут здобувач має рефлексувати за допомогою аналізу цінностей, переконань і емоцій, що забезпечує розгортання розуміння, надає нові значення опанованим ідеям, пов'язує усе набуте з попередніми знаннями й уміннями. Відтак, навчальна рефлексія стимулює відповідальність за свої дії та своє навчання.

5. *Список використаних джерел*, має бути оформлений відповідно до вимог, що наведені у розділі «Навчально-методичні матеріали». Посиланням на Інтернет-сторінки має обов'язково передувати прізвище автора та назва роботи, яка використовується (якщо сайт не містить інформації про автора певної інформації та не є авторським, то таке посилання не відповідає принципу академічної доброчесності).

Завдання для самосійної роботи в окремому файлі *завантажується* в СЕЗН ЗНУ на платформі Moodle. Бажано, щоб назва файлу містила прізвище здобувача освіти.

ПІДГОТОВКА ДО ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

Підсумковий контроль складається з практичної та теоретичної частин.

Практична складова підсумкового контролю передбачає виконання індивідуальних завдань, що демонструє результати опанування змістом й набуття певних умінь. Індивідуальне завдання складається з окремих завдань. Зміст завдань та інформація для їх виконання продано у розділі «ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ».

Теоретична складова підсумкового контролю представлена у форматі тесту. Підготовка до підсумкового тесту передбачає:

- актуалізацію тематичного змісту дисципліни, окремих тем, що вивчалися;
- виконання навчальних тестів;
- додаткового опрацювання окремих питань (за необхідності);
- консультування з викладачем для подолання утруднень, які виникли;
- повторення змісту за допомогою складеного тематичного словника понять.

Підсумковий тест відкривається наприкінці семестру на чітко визначений термін. Доступ до підсумкового тесту надається лише тим здобувачам освіти, які виконали індивідуальне завдання та мають кількість балів за роботу протягом семестру не менше 30. Виконання підсумкового тексту є завершальним етапом, що підтверджує набуття відповідного рівня компетентностей та досягнення відповідних результатів навчання.

ЗАГАЛЬНІ ПОРАДИ З ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ В СИСТЕМІ ЕЛЕКТРОННОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАННЯ ЗНУ НА ПЛАТФОРМІ MOODLE

ЗАГАЛЬНА СТРУКТУРА СТОРІНКИ ДИСЦИПЛІНИ «МЕТОДОЛОГІЯ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ» В СЕЗН ЗНУ НА ПЛАТФОРМІ MOODLE

(<https://moodle.znu.edu.ua/course/view.php?id=7364>)

Основні модулі, їх елементи та ресурси:

1. НУЛЬОВИЙ МОДУЛЬ:

Загальна презентація дисципліни.

Загальні поради здобувачу освіти.

Силабус

Форум: новини та оголошення (денна форма навчання).

Форум: новини та оголошення (заочна форма навчання).

Алгоритм вивчення дисципліни.

Інноваційні техніки навчання.

Інші інформаційні та презентаційні матеріали для здобувачів освіти.

2. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ:

3. НАВЧАЛЬНА ЛІТЕРАТУРА: *основні підручники з основ методології та організації наукових досліджень підготовлені в закладах вищої освіти України.*

4. ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ГРАФІК НАВЧАННЯ: *завдання для виконання навчальної програми здобувачами освіти, які навчаються за індивідуальним графіком.*

5. ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ: розгорнутий зміст дисципліни.

6. НАВЧАЛЬНІ ТЕСТИ: тести для самоаналізу вивчення окремих змістових модулів.

7. МОДУЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ: тести модульного контролю в межах семестру, які відкриваються за результатами опрацювання змістів окремих модулів.

8. ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ (денна форма навчання): інформація до практичних занять. Доступно лише для груп денної форми навчання.

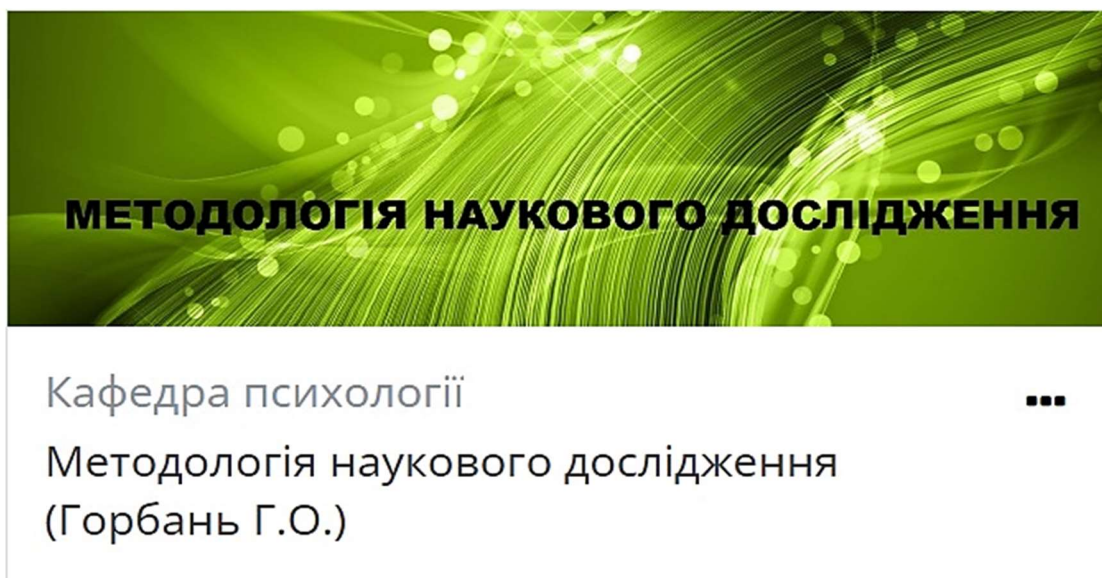
9. ВІДПРАЦЮВАННЯ ПРОПУЩЕНОГО ПРАКТИЧНОГО ЗАНЯТТЯ (денна форма навчання): завдання, які необхідно виконати до практичного заняття, яке з будь-яких причин було пропущеним.
10. ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ (заочна форма навчання): інформація до практичних занять. Доступно лише для груп заочної форми навчання
11. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ: завдання обов'язкові для виконання здобувачами освіти в межах підготовки до практичного заняття та опанування практичної складової змісту дисципліни. Під час виконання завдань необхідно враховувати вимоги ресурсу «ЗАГАЛЬНІ ПОРАДИ ЗДОБУВАЧУ ОСВІТИ», поданих до завдань коментарів у блоках «Інформація до завдання», критерії оцінювання.
12. ДОДАТКОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ: завдання виконуються в межах підготовки до практичного заняття, супроводжують індивідуальну траєкторію навчання. Виконуються **лише за бажанням** здобувача освіти з метою розширення знань та їх застосування у практиці; задля підвищення оцінки за дисципліну завантажуються в систему для оцінювання у відповідному модулі протягом суворо обмеженого терміну, який зазначено у завданні.
13. КОНСПЕКТУВАННЯ ПЕРШОДЖЕРЕЛ: здобувачам освіти **пропонується** законспектувати з «Переліку для конспектування» або за власним вибором до 6 робіт, що розкривають теоретичні та/або методологічні проблеми сучасної психології. Конспект виконується рукописним способом у запропонованих формах: короткий конспект, конспект-схема, порівняльна та/або узагальнювальна таблиця, інтелект-карта. Підготовлені й подані на оцінювання **за бажанням здобувача** конспекти перевіряються та оцінюються протягом семестру в період модульного контролю знань.
14. ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ: складається з оцінювання рівня практичного застосування набутих знань, здатності розв'язувати комплексні та проблемні завдання (індивідуальне завдання – 20 балів) та оцінювання рівня засвоєння теоретичного матеріалу (підсумковий тест – 20 б.)
ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ є практичною складовою підсумкового контролю, виконується здобувачем освіти самостійно.
ТЕСТ: Допуск до екзамену. Проходження цього тесту є обов'язковим для всіх здобувачів. Виконання тесту підтверджує, що магістрант

ознайомився з вимогами до оформлення кваліфікаційної роботи поданих у посібнику «Кваліфікаційна робота з психології»⁷.

ПІДСУМКОВИЙ ТЕСТ. Підтвердження відповідного рівня засвоєння базового теоретичного змісту дисципліни «Методологія наукового дослідження».

ПОРАДИ З ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСІВ СТОРІНКИ ДИСЦИПЛІНИ В СЕЗН ЗНУ НА ПЛАТФОРМІ MOODLE

Коротка назва курсу: **МНД-8.053**

<https://moodle.znu.edu.ua/course/edit.php?id=7364>

1.3 самого початку навчання з дисципліни «Методологія наукового дослідження» необхідно ретельно ознайомитись з вмістом усіх матеріалів, які представлено на сторінці. Це дасть змогу сформувати загальне уявлення про дисципліну: зміст; систему занять; завдання для самостійної роботи; навчальні тести і тестовий контроль; ресурси та інформаційні джерела тощо. А також своєчасно з'ясувати те, що є не зрозумілим.

2.У першому модулі розміщуються окремі оголошення для здобувачів, які додатково дублюються на форумі «ФОРУМ: новини та оголошення». Інформація з ФОРУМУ автоматично розсилається на електронну пошту, яка указана під час реєстрації в СЕЗН ЗНУ на

⁷ Горбань Г. О., Губа Н. О., Мосол Н. О., Неманежина А. О. Кваліфікаційна робота з психології : навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти першого бакалаврського і другого магістерського рівнів, що навчаються за освітньою програмою «Психологія». Запоріжжя : ЗНУ, 2020. 150 с.

платформі Moodle. *Зверніть увагу*, що цю розсилку поштової системи часто розміщують у теці «СПАМ», тому діліться інформацією, яка отримана, з іншими здобувачами освіти вашої академічної групи.

3. Уся необхідна інформація стосовно змісту дисципліни, форм роботи, оцінювання й термінів виконання навчальних завдань наведена у силабусі, який розміщено у першому модулі, а також в коментарях до окремих модулів, завдань для самостійної роботи, тестів тощо. Звертайте увагу на цю інформацію, яка є допоміжною та підвищує ефективність навчальної діяльності та витрати власного часу.

4. У модулі «Навчально-методичні матеріали» подано навчально-методичні посібники, які мають допомагати в організації власної навчальної діяльності, інформацію про Новий український правопис (2019) тощо. У модулі «Навчальна література» розміщені електронні варіанти підручників і посібників.

5. Навчання за індивідуальним графіком передбачає узгодження з викладачем особливостей навчання та виконання відповідних завдань. Важливою є необхідність дотримання графіку навчання та освітнього процесу загалом. Уся інформація та можливості завантаження завдання розташовані в модулі «ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ГРАФІК».

6. Відвідування практичних занять є обов'язковим. Здобувачі освіти, які за певних обставин не були присутніми на практичному занятті, мають відпрацювати це заняття. Завдання для відпрацювання пропущеного заняття подано в модулі «ВІДПРАЦЮВАННЯ ПРОПУЩЕНОГО ПРАКТИЧНОГО ЗАНЯТТЯ (денна форма навчання)».

7. Усі виконані завдання завантажуються лише в СЕЗН ЗНУ на платформі Moodle. Враховуйте, що завдання надіслані на електронну пошту не оцінюються. За умов дистанційного навчання всі завдання, що виконуються рукописним способом фотографуються та оформлюються у файли формату docx, pdf або pptx. Сформовані файли мають бути читабельними. Підготовлені файли завантажуються у відповідні модулі на сторінці дисципліни. Перевірка робіт вимагає певного часу, тому враховуйте це, коли завантажуєте роботу і очікуєте на оцінку.

8. Протягом семестру для самоконтролю здобутих знань магістранти мають можливість виконувати навчальні тести до змістових модулів. Тести відкриваються після проведення лекційних занять. Виконувати завдання тесту можна кілька разів. Уважно читайте усю інформацію до тесту. На період модульного контролю доступ до них закривається.

9. Вимоги та поради щодо виконання завдань для самостійної роботи та контрольних індивідуальних завдань подано у попередньому розділі з організації самостійної роботи, у модулі «Загальні поради здобувачу освіти», а додаткові коментарі та уточнення в «Інформації до завдань» у відповідних модулях.

10. Модульні та підсумковий тест проводиться лише в обмежені терміни визначені графіком навчального процесу. Ці тести містять завдання з теоретичного курсу за відповідний період. Час виконання тестів обмежений, спроба одна. Відповідати на запитання необхідно відразу, бо можливість повернутися до попереднього запитання відсутня.

11. Важливим елементом ефективного опрацювання змісту дисципліни є здатність до якісного читання і готовність усвідомлювати й структурувати власні знання. За умов, коли виникає проблема розуміння певного завдання або тексту результативним є *правило трьох разів*: «якщо прочитане не зрозуміло, то необхідно прочитати ще раз, зазвичай трьох разів достатньо». Якщо запитання залишається, необхідно їх конкретизувати та звернутися до викладача, який допоможе Вам зрозуміти незрозуміле.

ПОРАДИ З ПІДГОТОВКИ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

ЗАГАЛЬНІ ПОРАДИ

Процес навчання у вищій школі передбачає проведення практичних занять, які призначені для розширення меж змісту дисципліни, набуття компетентностей з практичного застосування набутих знань, розв'язання проблем і отримання відповідей на запитання, які виникають під час навчання, а також для контролю рівня опанування змістом дисципліни.

Практичні заняття відіграють важливу роль в процесі набуття здобувачами освіти умінь та навичок використання отриманих знань, вирішення практичних завдань шляхом конструктивної комунікації здобувачів і викладача, вирішення труднощів під час розуміння окремих положень та понять. Вони спрямовані на забезпечення поглиблення, розширення та деталізації знань, що здобуті на лекціях в узагальненій формі, опанування методологією наукового дослідження, освоєння умінь вирішувати інтелектуальні проблеми і завдання, спростовувати та відстоювати власну точку зору, а також на сприяти формуванню навичок професійного наукового мислення. Отже, практичні заняття забезпечують вирішення цілого ряду завдань:

- закріплення знань, які набуті під час прослухування лекцій і самостійної роботи з літературою та іншими джерелами інформації;
- стимулювання вивчення першоджерел та додаткової навчальної та наукової літератури, професійно спрямованих інформаційних джерел;
- розширення кола знань завдяки спілкуванню з іншими здобувачами і викладачем під час заняття;
- формування навичок з читання та розуміння наукових текстів, усного виступу з певних питань, узагальнення матеріалу, розвиток критичності мислення та інших soft skills; забезпечення зворотного зв'язку;
- формування самостійності професійного мислення, виявлення проблем і формулювання запитань;
- забезпечення розвитку здатності вільно оперувати поняттями, термінологією та категоріями психології, розвивати наукову мову;
- можливість організовувати та систематично контролювати якість самостійної роботи.

Під час організації практичних занять реалізується принцип спільної діяльності, співтворчості. Згідно дослідженням спільної навчальної діяльності процес мислення та засвоєння знань є ефективнішим, якщо вирішення задач здійснюється не індивідуально, а передбачає колективні та комунікативні зусилля. Отже, заняття є ефективними тоді, коли спільне обговорення певних питань забезпечується системною і повноцінною підготовкою кожного магістранта до заняття. Саме пізнавальна активність, обізнаність й готовність здобувачів до обговорення проблем сприяє ефективній реалізації загального пошуку відповідей навчальною групою, задає можливість розкриття та обґрунтування різних точок зору на проблему, що обговорюється. Обов'язковими атрибутами практичного заняття є співпраця і взаємодопомога, інтелектуальна та запитальна активність, зацікавленість кожного здобувача, колективне прийняття висновків і рішень. Кожен з учасників заняття під час обговорення має можливість навчитися виражати свої думки, уточнювати їх, доводити свою точку зору, аргументовано заперечувати опонентів.

Кожне практичне заняття складається з декількох блоків, які впливають на організацію самостійної підготовки до нього, а саме:

1) *основне обговорення*: тематичне питання, яке необхідно опрацювати шляхом вивчення навчальної літератури, конспекту лекційного матеріалу, за цим сформулювати власну позицію та її аргументування, проблемні питання тощо;

2) *запропонований формат організації роботи та його основна спрямованість*, що передбачає готовність здобувача до роботи у відповідному форматі: загальне обговорення, дискусія, групова робота, конференція, вирішення задач тощо;

3) *обговорення за запитом здобувача освіти*: ініційоване магістрантом для загального обговорення під час заняття проблемного запитання, яке найбільш зацікавило або містить певне утруднення під час розуміння змісту основної теми заняття;

4) *підготовка переліку термінів і понять* з теми та, за бажанням, формування словника, мета якого сприяти системному опрацюванню змісту дисципліни, орієнтації в ній та підготовки до екзамену;

5) *завдання для самостійної роботи* (обов'язкові та додаткові), які дають змогу диференціювати і поглиблювати індивідуальну підготовку здобувача освіти, реалізувати набуті знання в різноманітних прикладних форматах;

6) конспектування першоджерел: дає змогу ретельно вивчати особливості сучасних наукових пошуків і фундаментальних досліджень, опановувати прийоми узагальнення та розуміння наукових текстів.

Критерії оцінювання участі у практичних заняттях

Критерії	Вищий рівень	Прийнятний рівень	Пороговий рівень	Недостатній рівень
Коефіцієнт	1	0,75	0,5	0
Активність на занятті 0,15	Активна участь в дискусіях, обговореннях, виконанні швидких письмових завдань	Вибіркова участь в дискусіях, обговореннях, виконанні швидких письмових завдань	Участь під час дискусій, обговорень, виконання завдань лише за запитом викладача	Пасивна участь спостерігача за діями інших
Володіння матеріалом з теми обговорення 0,25	Вільно орієнтується в проблемі, що обговорюється, наводить приклади з теми, демонструє розуміння, посилається на додаткові джерела	Орієнтується в проблемі, що обговорюється, наводить приклади з теми, демонструє певне розуміння,	Обмежено орієнтується в проблемі, що обговорюється, потребує додаткового часу для формулювання думок, виявляє труднощі розуміння	Не достатній рівень володіння матеріалом, постійно звертається до пошуку відповідей до інформаційних джерел
Аргументованість відповідей 0,2	Аргументує власні думки, подає їх у логічному порядку, чітко структурує аргументи. Формулювання змістовне та цілісне	Аргументи будує досить логічно, думки формулює конкретно, без узагальнень	Окремі аргументи подає не структуровано, окремі думки висловлює без логічного завершення	Більшість аргументів має побутовий характер, думки дискретні, висловлювання обривчасті
Фахова термінологія 0,2	Повною мірою використовує правильну термінологію та розуміє зміст використаних понять.	Зазвичай використовує відповідну термінологію, подекуди губиться у розумінні їх трактування	Поряд з науковою термінологією часто використовує її побутову інтерпретацію	Обмежено та недоречно використовує термінологію, має складності щодо її розуміння
Запитальна активність 0,2	Активно продукує пізнавальні та проблемні запитання. Чітко формулює запити для обговорення	Активно продукує пізнавальні запитання.	Активно пропонує репродуктивні. Очікує звернення від викладача	Не має запитань

ОСОБЛИВОСТІ САМОСТІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

1. Ретельна підготовка до практичного заняття є обов'язковою частиною роботи здобувача освіти. Системна підготовка сприяє повноцінному освоєнню змісту теми і ефективній роботі на занятті.

2. Теоретичний матеріал, що був опрацьований під час підготовки до практичного заняття пропонується коротко узагальнити в таблицю:

<i>Уже знав/знала</i>	<i>Нове</i>	<i>Думаю інакше</i>	<i>Не зрозуміло, є запитання</i>

3. Під час підготовки необхідно враховувати, що робота на практичному занятті вимагає високої активності та дотримання під час виступу таких вимог: вільне володіння змістом, готовність відповідати на додаткові запитання, робити висновки; володіти спеціальною термінологією; уважно ставитися до висловів й тверджень інших.

4. Виконані завдання для самостійної роботи є підґрунтям готовності до обговорення певних змістів теми, що вивчається, на занятті.

5. Важливим елементом практичного заняття є запитання, які здобувачі освіти задають один одному задля повнішого усвідомлення проблем, що обговорюється.

6. Підготовка до практичних занять може бути ефективною, якщо дотримуватися такого алгоритму:

- уважно ознайомитися з темою практичного заняття, питанням для обговорення, форматом заняття та завданням для самостійної роботи;

- звернутися до навчальної літератури, інших інформаційних джерел, прочитати конспект лекції;

- приділити особливу увагу основним поняттям теми, володіння якими сприяє ефективному засвоєнню курсу;

- підготувати тези або міні-конспект, особливо це стосується проблем, які не були детально представлені під час лекцій, ці записи можуть бути використані на занятті, а також під час підготовки до екзамену;

- визначити ті основні проблеми (організаційні та змістовні), які виникли під час підготовки до заняття, сформулювати їх у форматі запиту або запитання для обговорення в аудиторії.

Слід зазначити, що готуватися до практичного заняття необхідно завчасно, тобто не безпосередньо перед його проведенням, а за декілька днів, оскільки робота з літературою займає певну кількість часу. Крім того, останній день може принести різні життєві несподіванки і підготовка може бути неповною і неякісною.

Отже, підготовка до практичних занять та самостійна робота здобувача освіти є необхідною складовою результативної навчальної діяльності та сприяють свідомому опануванню змістом. Незалежно від здобутої професії та характеру роботи, будь-який фахівець має володіти фундаментальними знаннями, професійними вміннями та навичками діяльності за своїм профілем, досвідом творчої й дослідної діяльності задля розв'язання проблем, які можуть виникати. Відтак, основним принципом організації самостійної роботи здобувачів освіти має бути комплексний підхід, за якого поєднання формування навичок репродуктивної й творчої діяльності здобувача освіти в аудиторії з його пізнавальною активністю, максимально спрямовується на удосконалення його творчої професійної індивідуальності.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1.

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ МЕТОДОЛОГІЇ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Тема 1. Методологічні основи психологічного дослідження

Науково-професійна спрямованість: уміння визначати методологічний рівень дослідження, здатність оперувати методологічним апаратом наукового дослідження.

Фундаментальні методологічні проблеми психології. Компоненти наукового апарату дослідження. Методологічні принципи наукового дослідження. Поняття методу.

Тема 2. Вибір та формулювання проблеми дослідження

Науково-професійна спрямованість: уміння аналізувати проблематику наукових досліджень в психології, здатність розрізняти рівень досліджуваних проблем (фундаментальні, методологічні, теоретичні, методичні, прикладні, практичні).

Джерела проблем психологічних досліджень. Зв'язок проблем із завданнями суспільної практики. Теоретичне обґрунтування проблеми дослідження. Формулювання проблем та визначення напрямку дослідження. Обґрунтування актуальності та визначення теми дослідження.

Практичні заняття змістового модуля 1

Практичне заняття 1. Методологія як специфічний спосіб організації наукового мислення.

Практичне заняття 2. Наукова проблема як основа побудови дослідження.

Практичне заняття 3. Обґрунтування актуальності та визначення теми дослідження.

Самостійна робота здобувача освіти

Обов'язкові види робіт:

- опрацювання теоретичних питань тематичного блоку;
- визначення переліку основних понять до тем модуля;
- перевірка рівня засвоєння знань з модуля: виконання тесту модульного контролю (МК-1);
- виконання завдання для самостійної роботи № 1 (ПЗ-1).

Додаткові види робіт на вибір (за бажанням):

- самоперевірка рівня засвоєння знань з тем: виконання навчального тесту (НТ-1);
- складання словника понять до кожної теми модуля;
- виконання додаткових завдань для самостійної роботи № 1 (ДЗ-1), № 2 (ДЗ-2), № 3 (ДЗ-3), № 4 (ДЗ-4).
- конспектування першоджерел: рекомендується законспектувати 2 роботи, які відповідають змісту модуля.

Навчальні та інформаційні ресурси:

- рекомендована література;
- ресурси, що розміщені в СЕЗН ЗНУ на платформі Moodle у модулях: «НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ», «НАВЧАЛЬНІ ПОСІБНИКИ», «КОНСПЕКТУВАННЯ ПЕРШОДЖЕРЕЛ»;
- власні пошуки інформаційних джерел здобувачем освіти.

ІНФОРМАЦІЙНИЙ МАТЕРІАЛ ДО МОДУЛЯ 1

Наука – сфера людської діяльності, яка спрямована на отримання знань про дійсність, що існує об'єктивно, та їх систематизацію, на основі котрої можлива побудова наукової картини світу і науково обґрунтованої практики.

Умовно можна виокремити чотири джерела знань:

– буденне (наївне) пізнання;

– релігійно-містичне пізнання;

– емоційно-ціннісне пізнання;

– наукове пізнання.

Методологія – це:

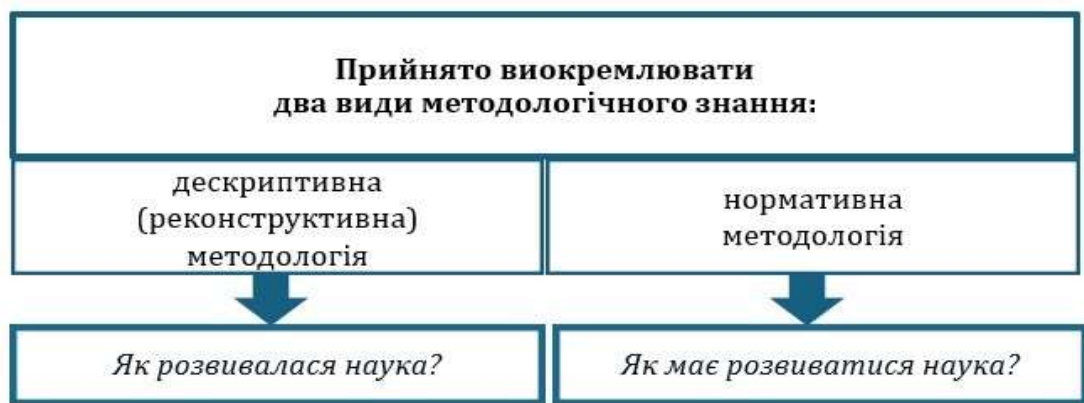
– (1) сукупність пізнавальних засобів, методів, прийомів, які використовуються в будь-якій науці, тут методологія науки найчастіше розглядається: як вчення про методи і принципи пізнання;

– (2) область знання, що вивчає організацію пізнавальної та практично-перетворюючої діяльності, тут методологія науки

найчастіше розглядається: як вчення про систему методів, за допомогою яких в ході дослідження перевіряється істинність гіпотези (вивчає засоби, передумови і принципи організації пізнавальної і практично-перетворюючої діяльності).

– (3) специфічний спосіб організації наукового мислення тут методологія науки найчастіше розглядається: як спосіб отримання нормативного наукового знання, яке лежить за межами конкретної науки.

Методологія науки – це світоглядна позиція, що визначає розуміння досліджуваного предмета, підходів до його аналізу, призначення, спрямованості й способу проведення досліджень.

Базовими поняттями методологічного аналізу наукового дослідження є: об'єкт дослідження; предмет дослідження; пізнавальна ситуація.

Базові поняття методологічного аналізу

Методологія наукового дослідження як сукупність принципів, засобів, методів і форм наукового пізнання застосовує **методологічний апарат**, що включає в себе: принципи організації та проведення дослідження; визначення стратегії дослідження; визначення рівня методологічного аналізу; визначення дослідницьких підходів на різних рівнях аналізу; тактичні засоби методологічного аналізу (методи дослідження); поняття і категорії як основа наукового дослідження (визначення проблеми, об'єкта, предмета, гіпотези, мети і завдання); вимоги до результатів дослідження (актуальність, наукова новизна, теоретична і практична значущість).

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АПАРАТ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ:	- принципи організації та проведення дослідження
	- визначена стратегія дослідження
	- визначений рівень методологічного аналізу
	- визначений дослідницький підхід
	- методи дослідження
	- визначена проблема дослідження
	- визначено основні категорії та поняття дослідження: об'єкт, предмет, гіпотеза
	- визначено мету і завдання дослідження
	- сформульовано вимоги до результатів: актуальність, наукова новизна, теоретична і практична значущість

Справді науковим може бути лише дослідження, в якому реалізуються всі складові елементи методологічного апарату.

Принципи організації та проведення дослідження розподіляють на *загальнонаукові принципи* (детермінації, об'єктивності, відносності, системності, цілісності, самоорганізації, інваріантності тощо) та *специфічні принципи психологічних досліджень*, які значущо залежать від певного напрямку психології, теорії, концепції.

Основні дослідницькі стратегії, які використовуються в науці для перевірки ідей та збирання нової інформації або обґрунтування старої такі:

- дескриптивна стратегія,
- кореляційна стратегія,
- маніпулятивна стратегія.

Організація наукового дослідження передбачає методологічну діяльність науковця, яку можна аналізувати на п'яти рівнях:

- рівень методики;
- рівень методичного прийому;
- рівень методу;
- рівень організації дослідження;
- рівень методологічного підходу.

Проблеми психології з позиції методології поділяють на три групи:

1. Методологічні проблеми психології.
2. Теоретичні проблеми психології.
3. Методичні проблеми психології.

Додатково відзначимо ще три проблемних поля:

- прикладні проблеми;
- практичні проблеми;
- психотехнічні та психотехнологічні проблеми.

У найзагальнішому вигляді *проблема* – це невідповідність між необхідним (бажаним) і наявним.

Наукова проблема – це цілісна система, що складається з центрального запитання, яке фіксує протиріччя (розрив) у знаннях (пізнанні) та допоміжних запитаннях, отримання відповідей на які необхідні для відповіді на основне запитання.

Наукова проблема фіксує протиріччя:

- між знанням про явище і незнанням певних закономірностей цього явища;
- між існуючими теоріями і новими фактами, які потребують іншого теоретичного тлумачення;
- внутрішньої логічної узгодженості існуючих теорій.

Наукова проблема є нерозривною єдністю знання про незнання та припущення про можливість отримати нове знання. Будь-яке *наукове дослідження за своєю суттю завжди є проблемним*.

Жариков Євген Семенович запропонував оригінальну схему постановки проблеми, яка визначає послідовність етапів, операцій і безпосередніх дій, яка дає змогу правильно сформулювати проблему:

Етап	Назва етапу	Операції
I етап	Формулювання проблеми	1) запитування 2) констрадиктація 3) фінітизація
II етап	Побудова проблеми	1) стратифікація 2) композиція 3) локалізація 4) варіантофікація
III етап	Оцінка проблеми	1) кондифікація 2) інвентаризація 3) когнифікація 4) уподібнення 5) кваліфікація
IV етап	Обґрунтування	1) експозиція 2) актуалізація 3) компрометація 4) демонстрація
V етап	Позначення	1) експлікація понять 2) перекодування 3) інтимізація понять
VI етап	Соціалізація проблеми	1) актуалізація змісту 2) надання соціального змісту

Критерії, які дають можливість з достатнім ступенем вірогідності відокремлювати справжні наукові проблеми від уявних: трудність запитань; необхідність здійснення спеціального дослідження для отримання відповіді; практична та/або теоретична значимість питання.

Існують різні *форми психологічної інформації*, серед них найбільш значущими і поширеними є:

1. Наукова психологія.
2. Прикладна психологія.
3. Практична психологія.
4. Народна психологія.
5. Життєві або буденні психологічні знання.
6. Дидактично опрацьована психологія.
7. Популярна психологія («поп-психологія»).
8. Психологічні знання, представлені в релігії.
9. Психологічні знання в мистецтві.
10. Ірраціональна психологія (парапсихологія).

Методи дослідження – це способи вивчення явищ та отримання наукової інформації про них з метою встановлення закономірних зв'язків, відносин і побудови наукових теорій.

Методи наукового пізнання можуть бути розділені на такі основні групи (за ступенем узагальнення та широтою застосування):

- I. Філософські методи.
- II. Загальнонаукові підходи і методи дослідження.
- III. Спеціально наукові методи.
- IV. Дисциплінарні методи.
- V. Методи міждисциплінарного дослідження.

Незважаючи на великий спектр класифікацій методів пізнання, найбільш вдалим і найчастіше застосованим є підхід, відповідно до якого в структурі загальнонаукових методів і прийомів виділяються три рівні:

- теоретичний,
- емпіричний,
- загально-логічний.

Додатковий матеріал подано у презентації до модуля 1 на сторінці дисципліни в СЕЗН ЗНУ на платформі Moodle.

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ ЗМІСТОВОГО МОДУЛЯ 1

Практичне заняття 1.

Методологія як специфічний спосіб організації наукового мислення

Основне обговорення: Методологічні принципи наукового дослідження й наукове мислення.

Дискусія: «Значення методології та наукового мислення в практичній діяльності психолога».

Тематичні обговорення за запитом здобувачів освіти.

Загальні поради до вивчення теми:

Під час опрацювання цієї теми здобувачам освіти необхідно з'ясувати специфіку розуміння методології з різних позицій, зрозуміти зміст та ознаки феномену наукового мислення. Доцільно виокремити специфічні принципи науково-психологічних досліджень.

Самостійна робота здобувача:

Додаткове завдання для самостійної роботи № 1 (ДЗ-1).

Додаткове завдання для самостійної роботи № 2 (ДЗ-2).

Рекомендовано конспектування першоджерел.

Рекомендовано скласти словник з теми практичного заняття.

Навчальні та інформаційні ресурси розміщено в СЕЗН ЗНУ на платформі Moodle.

Завдання для самостійної роботи

Додаткове завдання для самостійної роботи № 1 (ДЗ-1)

Підготуйте матеріали до групової дискусії «Значення методології в практичній діяльності». Ви маєте самостійно обрати один з форматів представлення матеріалів для дискусії:

- тези: декілька (3–5) змістових дискусійних висловлювань з теми, що мають проблематизувати, зацікавити та ініціювати обговорення;
- приклад, що ілюструють необхідність методологічного знання в практичній діяльності та спрямовані на ініціацію обговорення, тобто містять певні суперечності (змістовний опис прикладу з обґрунтуванням позиції щодо методологічного знання);
- розгорнуті проблемні запитання (5-7) з теми, які не мають однозначної відповіді та спрямовані на організацію дискусії.

Зробіть висновок стосовно виконаної роботи.

Зверніть увагу, що під час виконання завдання Ви маєте підібрати матеріал саме дискусійного характеру, а не короткі повідомлення, а запитання мають виявляти проблемності, а не визначати рівень знання з певної проблеми.

Ознайомтесь у розділі «ІНФОРМАЦІЯ ДО ЗАВДАНЬ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ» з додатковою інформацією до завдання.

Ознайомтесь з критеріями оцінювання.

Оцініть свою роботу на відповідність критеріям оцінювання

Зверніть увагу на термін виконання завдання.

Додаткове завдання для самостійної роботи № 2 (ДЗ-2)

Виберіть одну із запропонованих тем для підготовки повідомлення (короткого виступу) на занятті (до 3500 знаків з пробілами). Сформулюйте та наведіть кілька (3-5) різнопланових запитань для перевірки розуміння слухачами Вашого повідомлення.

Теми повідомлень:

Функції науки

Специфіка онтологічного знання.

Гносеологія як теорія пізнання

Методологічні принципи як основа психологічного дослідження.

Зробіть висновок стосовно виконаної роботи.

Ознайомтесь у розділі «ІНФОРМАЦІЯ ДО ЗАВДАНЬ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ» з додатковою інформацією до завдання.

Ознайомтесь з критеріями оцінювання.

Оцініть свою роботу на відповідність критеріям оцінювання

Зверніть увагу на термін виконання завдання.

Практичне заняття 2.

Наукова проблема як основа побудови дослідження

Основне обговорення: Джерела проблем психологічних досліджень.

Групова робота: «Напрям, проблема, задачі дослідження».

Тематичні обговорення за запитом здобувачів освіти.

Загальні поради до вивчення теми:

Під час опрацювання цієї теми здобувачам освіти необхідно з'ясувати особливості визначення наукової проблеми, її специфіку та види. Доцільно виокремити особливості побудови проблеми у науковій психології

Самостійна робота здобувача:

Обов'язкове завдання для самостійної роботи № 1 (ПЗ-1).

Рекомендовано конспектування першоджерел.

Рекомендовано скласти словник з теми практичного заняття

Навчальні та інформаційні ресурси розміщено в СЕЗН ЗНУ на платформі Moodle.

Завдання для самостійної роботи

Обов'язкове завдання для самостійної роботи № 1 (ПЗ-1)

Визначте цікавий для Вас напрям дослідження, який Вам цікаво реалізувати під час підготовки кваліфікаційної роботи магістра. Сформулюйте його.

Знайдіть в інформаційних джерелах **автореферати** дисертаційних досліджень близьких за обраною тематикою та/або напрямом Вашого кваліфікаційного дослідження (3-5 авторефератів).

Випишіть сформульовану кожним автором автореферату проблему (або узагальнене завдання) та визначте її співвідношення з певною фундаментальною проблемою психології.

Структура відповіді:

- 1) обрана тематика або бажаний напрям Вашого кваліфікаційного дослідження;
- 2) бібліографічний опис автореферату;
- 3) сформульована автором проблема (або завдання) у вигляді цитати з позначенням сторінки;
- 4) фундаментальна проблема психології та Ваше обґрунтування вибору.
- 5) повторюйте пп. 2 – 4 для кожного автореферату.

Зробіть висновок стосовно виконаної роботи.

Для виконання завдання необхідно прочитати статтю Ткаченко О.М. Принципи, категорії і методологічні проблеми психології. *Психологія і суспільство*. 2009. № 1. С. 44-133.

- Ознайомтесь у розділі «ІНФОРМАЦІЯ ДО ЗАВДАНЬ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ» з додатковою інформацією до завдання.
- Ознайомтесь з критеріями оцінювання.
- Оцініть свою роботу на відповідність критеріям оцінювання
- Зверніть увагу на термін виконання завдання.

Практичне заняття 3.

Обґрунтування актуальності та визначення теми дослідження

Основне обговорення: Особливості визначення актуальності дослідження.

Практикум: «Актуальність досліджень в умовах сьогодення».

Тематичні обговорення за запитом здобувачів освіти.

Загальні поради до вивчення теми:

Під час опрацювання цієї теми здобувачам освіти необхідно з'ясувати особливості визначення та формулювання актуальності дослідження, зрозуміти як визначати актуальність проблематики дослідження в психологічній науці. Доцільно ознайомитися з публікаціями про результати досліджень за останні 5–7 років.

Самостійна робота здобувача:

Додаткове завдання для самостійної роботи № 3 (ДЗ-3).

Додаткове завдання для самостійної роботи № 4 (ДЗ-4).

Рекомендовано конспектування першоджерел.

Рекомендовано скласти словник з теми практичного заняття

Навчальні та інформаційні ресурси розміщено в СЕЗН ЗНУ на платформі Moodle.

Завдання для самостійної роботи

Додаткове завдання для самостійної роботи № 3 (ДЗ-3)

Наведіть перелік основних смислових одиниць аргументації актуальності запланованого Вами дослідження в межах виконання кваліфікаційної роботи магістра. Обґрунтуйте їх вибір.

Зробіть висновок стосовно виконаної роботи.

Зверніть увагу, що основні смислові одиниці мають стосуватися аргументації, а не містити ключові слова до проблеми.

- Ознайомтесь у розділі «ІНФОРМАЦІЯ ДО ЗАВДАНЬ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ» з додатковою інформацією до завдання.
- Ознайомтесь з критеріями оцінювання.
- Оцініть свою роботу на відповідність критеріям оцінювання
- Зверніть увагу на термін виконання завдання.

Додаткове завдання для самостійної роботи № 4 (ДЗ-4)

Для виконання оберіть **одне** з запропонованих завдань:

1. Подумайте, які принципи психологічних досліджень мають скласти методологічну основу Вашого кваліфікаційного дослідження магістра. Дайте розгорнуту характеристику **одному** з цих принципів, який, на Вашу думку, є найбільш значущими для дослідження, що планується. Обґрунтуйте вибір.

Зробіть висновок стосовно виконаної роботи.

2. Дайте характеристику основним методикам дослідження, які ви плануєте використовувати у Вашому кваліфікаційному дослідженні магістра. Обґрунтуйте Ваш вибір.

Зробіть висновок стосовно виконаної роботи.

Ознайомтесь у розділі «ІНФОРМАЦІЯ ДО ЗАВДАНЬ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ» з додатковою інформацією до завдання.

Ознайомтесь з критеріями оцінювання.

Оцініть свою роботу на відповідність критеріям оцінювання

Зверніть увагу на термін виконання завдання.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2.

НАУКОВІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ

Тема 3. Методика організації та проведення наукового дослідження

Науково-професійна спрямованість: розуміння теоретичних основ побудови та уміння наповнювати змістом методологічний апарат конкретного наукового психологічного дослідження.

Психічна реальність як об'єкт психологічного дослідження. Співвідношення об'єкта і предмета наукового дослідження. Людина як основний об'єкт (суб'єкт) дослідження в психології. Мета та завдання дослідження. Визначення теоретичних, емпіричних і практичних завдань. Гіпотеза як передбачення майбутніх результатів. Окреслення кола проблем, що відповідають обраній для дослідження тематиці. Вибір літературних джерел та їх аналіз.

Тема 4. Обґрунтування методології дослідження та формування комплексу методик

Науково-професійна спрямованість: уміння вибору відповідного інструментарію (методик) для дослідження згідно з поставленою метою та сформульованими робочими гіпотезами, здатність до використання методів статистики для обробки емпіричних даних.

Емпіричні методи наукового дослідження. Підбір інструментарію (методик) для дослідження згідно з поставленою метою та сформульованими робочими гіпотезами. Опис інструментарію (методики) в науковій роботі. Етичні засади збору і представлення емпіричних даних. Особливості поведінки досліджуваних і дослідника в процесі збору емпіричних даних. Опис емпіричної процедури в науковій роботі. Використання методів статистики для обробки емпіричних даних, підбір засобів обробки емпіричних даних.

Практичні заняття змістового модуля 2

Практичне заняття 4. Методологічний апарат наукового дослідження.

Практичне заняття 5. Етичні засади збору і представлення емпіричних даних.

Самостійна робота здобувача освіти

Обов'язкові види робіт:

- опрацювання теоретичних питань тематичного блоку;
- визначення переліку основних понять до тем модуля;
- перевірка рівня засвоєння знань з модуля: виконання тесту модульного контролю (МК-2);
- виконання завдання для самостійної роботи № 2 (ПЗ-2).

Додаткові види робіт на вибір (за бажанням):

- самоперевірка рівня засвоєння знань з тем: виконання навчального тесту 2 (НТ-2);
- складання словника понять до кожної теми модуля;
- конспектування першоджерел: бажано щонайменше 2 роботи;
- виконання додаткових завдань для самостійної роботи № 5 (ДЗ-5), № 6 (ДЗ-6).

Навчальні та інформаційні ресурси:

- рекомендована література;
- ресурси, що розміщені в СЕЗН ЗНУ на платформі Moodle у модулях: «НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ», «НАВЧАЛЬНІ ПОСІБНИКИ», «КОНСПЕКТУВАННЯ ПЕРШОДЖЕРЕЛ»;
- власні пошуки здобувача освіти.

ІНФОРМАЦІЙНИЙ МАТЕРІАЛ ДО МОДУЛЯ 2

Особливостями представлення наукової роботи здобувачем освіти є те, що він має:

- **переконати**, що вона відповідає на запитання щодо:
- актуальності проведеного дослідження і справедливості постановки запитання (проблеми дослідження);
- правильності обраного підходу до вирішення проблеми (в порівнянні з іншими спробами її вирішення);
- адекватності застосовуваних методів і способів перевірки сформульованих гіпотез;
- достовірності отриманих первинних даних;
- логічній та математичній істинності результатів;
- правильності інтерпретації отриманих результатів;
- адекватності визначених закономірностей та висновків, що відповідають завданням дослідження;

– **показати** перспективи та наслідки дослідження з точки зору значущості поширення та поглиблення здобутих результатів в певній сфері пізнання.

Наукове дослідження – це цілеспрямоване пізнання, результатом якого є системи понять, законів, теорій, розроблених механізмів, методів, інструментів, методик.

Особливості наукового дослідження:

1. Обов'язково цілеспрямований процес, досягнення усвідомлено поставленої мети, чітко сформульованих завдань.

2. Процес, спрямований на пошук нового, нове висвітлення проблемних запитань, дослідницьку творчість завдяки висуванню оригінальних ідей.

3. Дослідження завжди системно організовано, а саме: усі елементи і сам процес дослідження та його результати упорядковано в систему.

4. Дослідження стосовно зафіксованих припущень забезпечує доказовість, тобто чітке, послідовне обґрунтування зроблених узагальнень та висновків.

Основні засоби науково-теоретичного дослідження:

1. Сукупність наукових методів, всебічно обґрунтованих та зведених у єдину систему.

2. Сукупність понять і термінів, які мають чітко визначені зв'язки між собою і які утворюють характерну мову науки.

3. Результати наукових досліджень втілюються у наукових працях (статтях, монографіях, дисертаціях), у розроблених методиках, методах тощо.

Загальна послідовність організації наукового дослідження (рис. 3):

1. Вивчення стану проблеми. Фіксування проблеми, об'єкта і предмета.

Початком побудови дослідження є виникнення проблемного запитання, яке безумовно пов'язане з інтересом. Зорганізація цього інтересу в тему дослідження. Обґрунтування актуальності, як відповідь на запитання «чи є запропоноване цікавим для інших». Вихідне запитання трансформується в наукову проблему, на основі якої визначаються межі наукового об'єкта, стосовно якого має вибудовуватися дослідження. Визначення об'єкта дослідження дає змогу уточнити й зафіксувати його предмет.

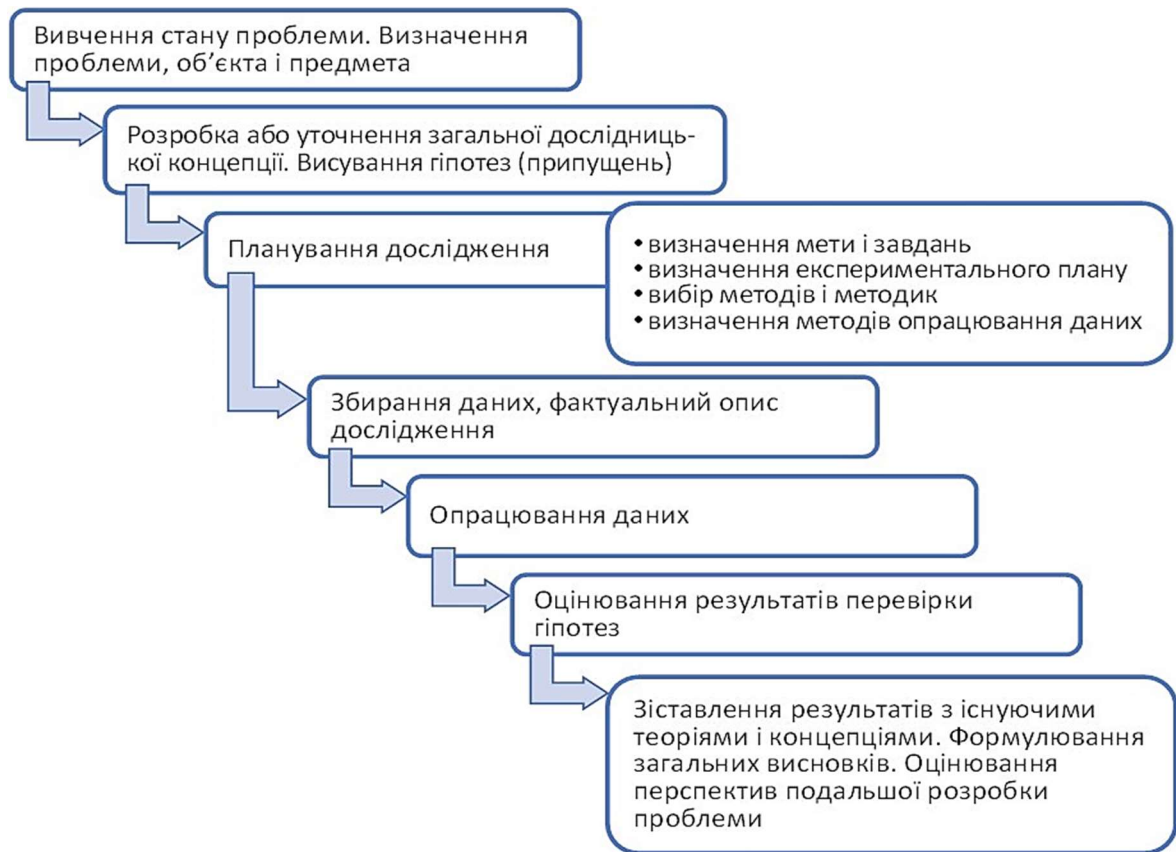

Рис. 3. Організації наукового дослідження

2. Розробка або уточнення загальної дослідницької концепції. Висування гіпотез (припущень).

Необхідно зафіксувати припущення відносно очікуваних результатів дослідження про закономірності, характер протікання процесу або взаємозв'язок його компонентів. Основним є визначення плану гіпотези: прогностна гіпотеза або пояснювальна.

3. Планування дослідження:

- визначення мети і завдань;
- визначення експериментального плану;
- вибір методів і методик проведення пошуку;
- визначення методів опрацювання даних.

4. Збирання даних, фактуальний опис дослідження.

5. Опрацювання здобутих даних.

6. Оцінювання результатів перевірки гіпотез: інтерпретація результатів має спиратися або на гіпотезу, або на мету проведеного дослідження.

7. Зіставлення результатів з існуючими теоріями і концепціями. Формулювання загальних висновків. Оцінювання перспектив подальшої розробки проблеми.

Методологічні *проблеми*, з якими стикаються автори під час опису результатів щодо розробки нової практики й доведення її ефективності:

1. Складнощі з визначенням необхідного і достатнього комплексу дій, які є основою інтервенції, що призводить до змін у ситуації, а саме: про що є розроблена практика, до якої галузі вона відноситься.

2. Складнощі визначення теоретичних основ практики.

3. Дефіцит навичок побудови логічної рамки чи логічної моделі практики.

4. Складнощі, пов'язані з підбором та застосуванням дослідницького інструменту для оцінки ефектів практик.

Під час вибору *методів наукового дослідження* необхідно враховувати такі *вимоги* до них:

1. Детермінованість методу.

2. Заданість методу метою дослідження.

3. Результативність і надійність методу.

4. Економічність методу.

5. Ясність і ефективна розпізнаваність методу.

6. Відтворюваність методу.

7. Навчаємось методу.

Усі ці вимоги є досить жорсткими, а підпорядкування їм багато в чому визначає успіх дослідження в цілому.

Теоретичне знання і методи, що використовуються для його здобування, пов'язані:

1) з відмежуванням від досвіду й фактів, тобто від емпіричної бази;

2) з уявним проникненням в зміст і сутність процесів;

3) з виявленням внутрішніх зав'язків, структур, рушійних сил і факторів, тенденцій та динаміки розвитку.

Теоретичне дослідження найчастіше організується з використанням таких методів:

- уявний експеримент;
- ідеалізація;
- формалізація;
- аксіоматичний метод;
- гіпотетико-дедуктивний метод;
- сходження від абстрактного до конкретного.

Теоретичні методи використовують для інтерпретації, аналізу та узагальнення, вони необхідні для визначення проблем, формулювання гіпотез і для оцінки зібраних фактів.

До групи *методів теоретичного дослідження* відносять:

- порівняльно-історичний аналіз;
- методи прогнозування та моделювання;
- аналіз літератури, архівних матеріалів і документів;
- аналіз базових понять дослідження;
- метод типологізації (або типологічний метод)
- методи причинно-наслідкового аналізу опису явищ.

Емпіричні знання і методи, що використовуються в науці розділяють на кількісні та якісні методи. В психологічній науці вони мають свою специфіку.

Кількісні методи дослідження відрізняються: високим рівнем валідності та надійності, структурованістю, але одночасно мають низький рівень реалістичної природності, конструкторної та екологічної валідності.

Якісні методи дослідження вивчають аспекти певних явищ, які недоступні кількісному виміру. Якісні методи мають низку загальних характеристик: вони проводяться у взаємодії із реальними людьми; вони фокусуються на значеннях, що виражаються учасниками дослідження стосовно поведінки; вони залучають до розгляду соціальний, культурний та природний контексти, в яких люди живуть, працюють та взаємодіють.

Який би з методів ми не взяли у будь-якому з них зберігаються такі загальні вимоги:

1. Наявність мети (теоретичної та практичної).
2. Розробка попередньої програми.
3. Визначення одиниці дослідження.
4. Аналіз і врахування зовнішніх умов.

Додатковий матеріал подано у презентації до модуля 2 на сторінці дисципліни в СЕЗН ЗНУ на платформі Moodle.

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ ЗМІСТОВОГО МОДУЛЯ 2

Практичне заняття 4.

Методологічний апарат наукового дослідження

Основне обговорення: Співвідношення об'єкта і предмета як центру організації наукового дослідження.

Розв'язання задач щодо визначення об'єкта, предмету дослідження, його мети та завдань.

Тематичні обговорення за запитом здобувачів освіти.

Загальні поради до вивчення теми:

Під час опрацювання цієї теми здобувачам освіти необхідно з'ясувати особливості змістової специфіки кожного етапу наукового дослідження, загальні особливості наукового дослідження. Доцільно виокремити особливості єдності об'єкта, предмета, мети і гіпотези.

Самостійна робота здобувача:

Обов'язкове завдання для самостійної роботи № 2 (ПЗ-2).

Рекомендовано конспектування першоджерел.

Рекомендовано скласти словник з теми практичного заняття.

Навчальні та інформаційні ресурси розміщено в СЕЗН ЗНУ на платформі Moodle.

Завдання для самостійної роботи

Обов'язкове завдання для самостійної роботи № 2 (ПЗ-2)

Сформулюйте приблизну, цікаву для Вас, тему кваліфікаційного дослідження магістра. Зверніть увагу, що тема, яку Ви обираєте не є остаточною, а є цікавою саме для Вас. Це необхідний досвід самостійного мислення та розуміння власних інтересів.

Відповідно визначеної Вами теми сформулюйте та обґрунтуйте, що є:

- 1) об'єктом дослідження;
- 2) предметом дослідження;
- 3) метою дослідження.

Зробіть висновок стосовно виконаної роботи.

Ознайомтесь з додатковою інформацією до завдання.

Ознайомтесь з критеріями оцінювання.

Оцініть свою роботу на відповідність критеріям оцінювання

Зверніть увагу на термін виконання завдання.

Практичне заняття 5.

Етичні основи отримання та представлення емпіричних даних

Основне обговорення: Особливості роботи психолога під час збирання даних, аналізу та представлення результатів дослідження..

Конференція «Нормування роботи дослідника в психології».

Тематичні обговорення за запитом здобувачів освіти.

Загальні поради до вивчення теми:

Під час опрацювання цієї теми здобувачам освіти необхідно з'ясувати специфіку деонтологічних норм роботи дослідника з учасниками досліджень в психології. Доцільно виокремити і зафіксувати основні норм роботи дослідника в психології.

Самостійна робота здобувача:

Додаткове завдання для самостійної роботи № 5 (ДЗ-5).

Додаткове завдання для самостійної роботи № 6 (ДЗ-6).

Рекомендовано скласти словник з теми практичного заняття.

Навчальні та інформаційні ресурси розміщено в СЕЗН ЗНУ на платформі Moodle.

Завдання для самостійної роботи

Додаткове завдання для самостійної роботи № 5 (ДЗ-5)

Підготуйте зведення правил, що мають регламентувати поведінку дослідника під час проведення психологічного дослідження. Ці правила Ви маєте сформулювати самостійно та обґрунтувати їх значущість.

Зробіть висновок стосовно виконаної роботи.

Ознайомтесь у розділі «ІНФОРМАЦІЯ ДО ЗАВДАНЬ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ» з додатковою інформацією до завдання.

Ознайомтесь з критеріями оцінювання.

Оцініть свою роботу на відповідність критеріям оцінювання

Зверніть увагу на термін виконання завдання.

Додаткове завдання для самостійної роботи № 6 (ДЗ-6)

Підготуйте узагальнювальну таблицю певного типу (за бажанням) з теми, яка визначається за варіантом. Вибір варіанту здійснюється з першою буквою прізвища здобувача освіти.

Перша літера прізвища здобувача освіти	Варіант завдання
А, Е, Є, М, Р, Ц, Я	Варіант 1. Кореляційний аналіз в психології
Б, Ж, Н, С, Ч	Варіант 2. Кластерний аналіз в психології
В, З, О, У, Ш	Варіант 3. Дисперсний аналіз в психології
Г, Ґ, І, К, Ф, Щ	Варіант 4. Факторний аналіз в психології
Д, Л, П, Х, Ю	Варіант 5. Узагальнювальні статистичні показники

Зробіть висновок стосовно виконаної роботи.

Варіанти узагальнювальних таблиць подано в «Інформації до завдання». Тип таблиці для узагальнення обирається самостійно.

Ознайомтесь у розділі «ІНФОРМАЦІЯ ДО ЗАВДАНЬ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ» з додатковою інформацією до завдання.

Ознайомтесь з критеріями оцінювання.

Оцініть свою роботу на відповідність критеріям оцінювання

Зверніть увагу на термін виконання завдання.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3

ПРЕЗЕНТАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

НОРМИ НАУКОВОЇ ЕТИКИ

Тема 5. Структура опису дослідження та оформлення його результатів

Науково-професійна спрямованість: уміння обирати адекватну форму презентації власних досліджень, здатність оформлювати результати досліджень відповідно до методологічних основ і вимог наукової культури.

Форми відображення результатів наукового дослідження. Тези доповіді (виступу) на конференції. Наукова стаття. Вимоги до структури та змісту кваліфікаційної наукової роботи. Вимоги до мови та стилю тексту наукової роботи. Загальні вимоги до оформлення наукової роботи. Захист наукової роботи. Підготовка до виступу. Наочність під час виступу. Відповіді на запитання під час виступу. Участь у науковій дискусії, наукових дебатах.

Тема 6. Професійна культура та етика дослідника

Науково-професійна спрямованість: здатність зорганізувати власну професійну дослідницьку діяльність відповідно до норм наукової етики, уміння критично визначати межі власних можливостей під час реалізації досліджень.

Професійно-значущі особистісні якості психолога-дослідника. Норми наукової етики. Майстерність дослідника: загальна культура та ерудиція, професійні знання, дослідницькі здібності та вміння тощо. Творчість та новаторство у діяльності дослідника. Рефлексія дослідника у системі його наукової та практичної діяльності.

Практичні заняття змістового модуля 3

Практичне заняття 6. Вимоги до структури та змісту кваліфікаційної наукової роботи.

Практичне заняття 7. Норми наукової етики.

Самостійна робота здобувача освіти

Обов'язкові види робіт:

- опрацювання теоретичних питань тематичного блоку;
- визначення переліку основних понять до тем модуля;

- перевірка рівня засвоєння знань з модуля: виконання тесту модульного контролю (МК-3);
- виконання завдань для самостійної роботи № 3 (ПЗ-3), № 4 (ПЗ-4).

Додаткові види робіт на вибір (за бажанням):

- самоперевірка рівня засвоєння знань з тем: виконання навчального тесту: НТ-3;
- складання словника понять до кожної теми модуля;
- конспектування першоджерел: бажано щонайменше 2 роботи;
- виконання додаткових завдань для самостійної роботи № 7 (ДЗ-7), № 8 (ДЗ-8).

Навчальні та інформаційні ресурси:

- рекомендована література;
- ресурси, що розміщені в СЕЗН ЗНУ на платформі Moodle у модулях: «НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ», «НАВЧАЛЬНІ ПОСІБНИКИ», «КОНСПЕКТУВАННЯ ПЕРШОДЖЕРЕЛ»;
- власні пошуки здобувача освіти.

ІНФОРМАЦІЙНИЙ МАТЕРІАЛ ДО МОДУЛЯ 3

Зміст наукової роботи – це виклад матеріалу, що визначається логікою досліджуваного предмета.

Загальні вимоги до роботи, яка називатися науковою:

- відповідність вимогам наукової етики;
- наявність наукової новизни;
- обґрунтованість висновків;
- методична адекватність;
- відтворюваність результатів.

Результати наукового дослідження мають бути зафіксованими у певних наукових текстах їх, зазвичай, називають публікаціями науковця.

Публікація (пер. з латинського – public – оголошення, оголошувати) – це підготовлений належним чином науковий текст чи документ, який пройшов редакційну перевірку, видавничу обробку і містить певну інформацію, призначену поширення.

Обсяг наукової публікації, як і будь-якого видання, вимірюють у авторських аркушах: 1 авт. арк. дорівнює 40 тис. знаків з пробілами.

За характером організації інформації та особливостей видання наукові публікації поділяються на такі формати:

- наукова монографія;
- наукова стаття;
- наукова доповідь;
- тези доповіді;
- кваліфікаційна наукова робота (дисертація);
- автореферат дисертацій (анотація);
- науковий звіт;
- рецензія;
- реферат тощо.

Види наукових видань, в яких публікуються результати наукових досліджень:

- наукова монографія;
- збірник наукових праць;
- науковий журнал;
- матеріали конференцій;
- збірник тез доповідей конференцій тощо.

Під час оформлення наукової роботи необхідно:

1. Використовувати хорошу літературну мову.
2. Застосовувати лаконічний об'єктивно-неупереджений стиль викладу.
3. Спеціально структурувати роботу і подавати результати в зручному (або заданому) форматі.
4. Застосовувати єдиний спосіб посилання на цитовані літературні джерела.
5. Враховувати наявність двох способів цитування:
  - а) пряме цитування;
  - б) непряме цитування.
6. Строго стежити за правильністю цитування та відповідності посилань на джерела.
7. Обов'язково вказувати всіх, хто сприяв реалізації дослідження, що презентується.
8. Коректним способом вживати вислів експериментальне дослідження - не всяке емпіричне дослідження є експериментальним.

Академічний текст – це авторський твір, в якому презентовані результати досліджень, наукового, науково-технічного, навчально-методичного та навчального характеру, з використанням наукового стилю.

Науковий стиль – функціонально обумовлена спільність прийомів вираження думки, що використовується в наукових працях, для викладення результатів наукової та дослідницької діяльності.

ТИПОВА СТРУКТУРА РОБОТИ	
1. Титульний лист	
2. Зміст	
3. Вступ	
4. Стан проблеми дослідження або літературний огляд	
5. Опис і аналіз результатів власного дослідження	
6. Загальні висновки	
7. Список використаних джерел	

Основні умови *успішності презентації* наукового дослідження: грамотне мислення, формат і якість викладу змісту, цитування, оформлення.

Оформлення наукових робіт, у тому числі й кваліфікаційних, вимагає ретельного дотримання вимог, що визначені до певних форматів роботи. Знання вимог до оформлення кваліфікаційної роботи є одним з елементів набутої здобувачем освіти наукової культури. У тексті кваліфікаційних наукових робіт зазвичай виокремлюють основні структурні елементи. До них відносять: зміст, вступ, розділ(и), висновки, список використаних джерел, додатки. Структурні елементи традиційно починають з нової сторінки. Важливим правилом щодо запобігання значущих порожніх місць з відсутнім текстом є: *сторінка має бути заповненою не менш ніж на третину*.

Усі інші структурні елементи (підрозділи, пункти, підпункти; рисунки, таблиці тощо) виокремлюються пропуском рядків у тексті та не виокремлюють на нову сторінку. Тут важливим правилом оформлення тексту є: *після назви підрозділу (пункту, підпункту тощо) має бути не менше 3-5 рядків тексту*.

Основні правила на яких ґрунтується якісне оформлення роботи:

1. Правила оформлення структурних частин роботи.
2. Правила нумерації сторінок, структурних частин, таблиць, формул і рисунків.
3. Правила подання у тексті таблиць.
4. Правила подання у тексті рисунків.
5. Правила розміщення у тексті формул.
6. Правила цитування та оформлення посилань на джерела.
7. Правила оформлення використаних джерел і зорганізацію списку цих джерел.
8. Правила оформлення додатків.

Основою тексту є *абзац*. Ідеальний абзац складається не менше ніж з трьох речень, оскільки в ньому викладається певна теза. Композиція абзацу: 1) вступна думка; 2) основна думка; 3) аргументація та висновок.

Побудова аргументу потребує оволодіння набором методик і технологій його формулювання. Одна з технологій побудови аргументу запропонована на рисунку 4.

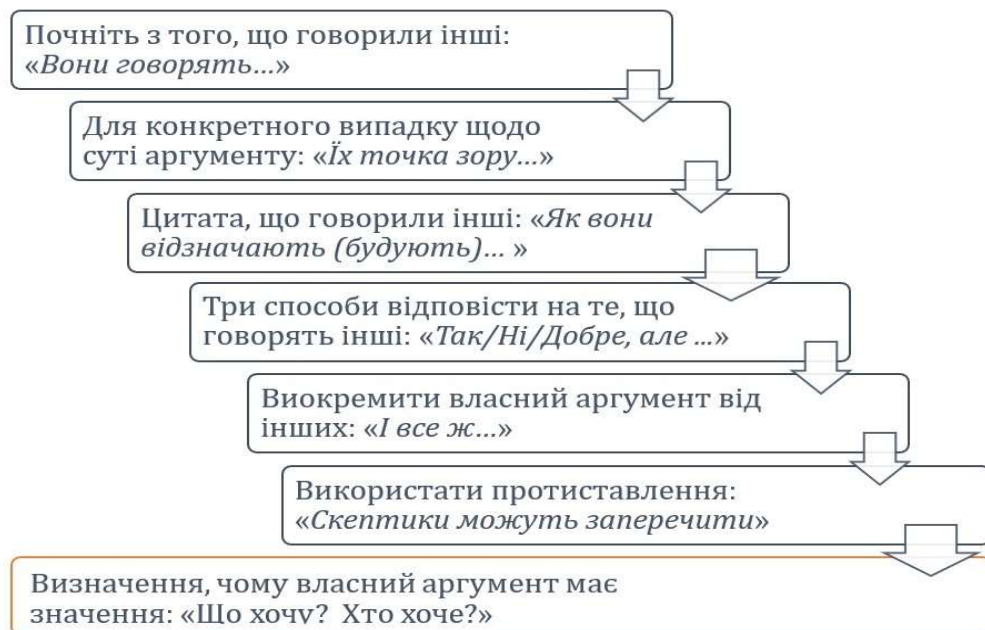

Рис. 4. Технологія побудови аргументу

Основні формати структурування змісту наукової роботи подано у посібнику «Кваліфікаційна робота з психології»⁸.

⁸ Горбань Г. О., Губа Н. О., Мосол Н. О., Неманежина А. О. Кваліфікаційна робота з психології : навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти першого бакалаврського і другого магістерського рівнів, що навчаються за освітньою програмою «Психологія». Запоріжжя : ЗНУ, 2020. 150 с.

Предметне коло етики науки визначається як осмислення тих норм, що мають спрямовувати:

- стосунки вчених в межах наукового співтовариства,
- визначати вищі пізнавальні цінності науки,
- певне втручання науки в природу і людину.

Етичні проблеми досліджень визначаються як такі, що пов'язані з усвідомленням того, що на дослідницьку діяльність ученого впливають соціокультурні фактори, зокрема моральні норми.

Персональна етика – це відповідальність за об'єктивність результату, але це лише елементарна етика, тобто непорушне правило й лише ним не вичерпується етика науки.

Наукова етика – це сукупність установлених та визнаних науковою спільнотою норм поведінки, правил, моралі наукових працівників, зайнятих у сфері науково-технологічної та науково-педагогічної діяльності. Наукова етика поєднує у собі:

- права та обов'язки наукових працівників;
- наукову чесність;
- конфлікт інтересів;
- дотримання етичних норм і стандартів;
- подання офіційних скарг.

До норм, що регулюють повсякденну наукову діяльність, належать:

- точне дотримання правил здобування та відбору даних, що діють у певній науковій дисципліні;
- надійна організація захисту та зберігання первинних даних;
- осмислення неявних, аксіоматичним припущень.

Презентація наукового дослідження часто супроводжується необхідністю вирішення етичних проблем:

- визначення авторства дослідження;
- повнота висвітлення існуючих наукових фактів і уявлень;
- адекватність методів аналізу та інтерпретацій завданням дослідження та фактичним матеріалам;
- стиль і форма подання текстових й ілюстративних даних;
- правильність і повнота оформлення допоміжного апарату дослідження;
- висловлювання подяки колегам та організаціям.

В освітньому процесі усі вимоги наукової етики перетинаються з вимогами **академічної доброчесності**, які регулюються статтю 42 Закону України «Про освіту». Серед основних положень цієї статті

важливо звернути увагу на такі її пункти, що стосуються здобувача освіти:

— Академічна доброчесність - це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень.

— Дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти передбачає:

- самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей);
- посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;
- дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;
- надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використанні методики досліджень і джерела інформації.

— За порушення академічної доброчесності здобувачі освіти можуть бути притягнені до такої академічної відповідальності:

- повторне проходження оцінювання;
- повторне проходження дисципліни;
- відрахування із закладу освіти;
- позбавлення академічної стипендії;
- позбавлення наданих закладом освіти пільг з оплати навчання.

Специфіка санкцій за порушення академічної доброчесності здобувачів та учасників освітнього процесу в ЗНУ зафіксована у Кодексі академічної доброчесності ЗНУ⁹.

Додатковий матеріал подано у презентації до модуля 3 на сторінці дисципліни в СЕЗН ЗНУ на платформі Moodle.

⁹ Кодекс академічної доброчесності ЗНУ. URL : https://www.znu.edu.ua/docs/kodeks_akadem__chnoyi_dobrochesnost____.pdf

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ ЗМІСТОВОГО МОДУЛЯ 3

Практичне заняття 6.

Вимоги до структури та змісту кваліфікаційної наукової роботи

Основне обговорення: Структура, мова і стиль тексту наукової роботи.

Практикум «Правила оформлення дослідження кваліфікаційної роботи магістра».

Тематичні обговорення за запитом здобувачів освіти.

Загальні поради до вивчення теми:

Під час опрацювання цієї теми здобувачам освіти необхідно з'ясувати специфіку наукового стилю і тексту, зрозуміти значення та правила його побудови та оформлення. Доцільно виокремити і зафіксувати основні положення структури й оформлення кваліфікаційної наукової роботи магістра.

Самостійна робота здобувача:

Обов'язкове завдання для самостійної роботи № 3 (ПЗ-3).

Додаткове завдання для самостійної роботи № 7 (ДЗ-7).

Рекомендовано конспектування першоджерел.

Рекомендовано скласти словник з теми практичного заняття.

Навчальні та інформаційні ресурси розміщено в СЕЗН ЗНУ на платформі Moodle.

Завдання для самостійної роботи

Обов'язкове завдання для самостійної роботи № 3 (ПЗ-3)

Підготуйте аргументацію актуальності проблеми (теми) обраної Вами для дослідження. Оформите її у формі тез доповіді для участі в щорічній конференції «Молода наука». Зверніть увагу на вимоги до змісту та оформленню тез.

Зробіть висновок стосовно виконаної роботи.

Ознайомтесь у розділі «ІНФОРМАЦІЯ ДО ЗАВДАНЬ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ» з додатковою інформацією до завдання.

Ознайомтесь з критеріями оцінювання.

Оцініть свою роботу на відповідність критеріям оцінювання

Зверніть увагу на термін виконання завдання.

Додаткове завдання для самостійної роботи № 7 (ДЗ-7)

Сформулюйте 5–7 власних (оригінальних) правил (або принципів), яких Ви будете дотримуватися під час підготовки доповіді для захисту Вашої кваліфікаційної наукової роботи магістра. Обґрунтуйте їх доцільність.

Зробіть висновок стосовно виконаної роботи.

Ознайомтесь у розділі «ІНФОРМАЦІЯ ДО ЗАВДАНЬ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ» з додатковою інформацією до завдання.

Ознайомтесь з критеріями оцінювання.

Оцініть свою роботу на відповідність критеріям оцінювання

Зверніть увагу на термін виконання завдання.

Практичне заняття 7.

Норми наукової етики

Основне обговорення: Етичні та деонтологічні основи наукової діяльності.

Конференція: «Етика – Добродішність – Партнерство».

Тематичні обговорення за запитом здобувачів освіти.

Загальні поради до вивчення теми:

Під час опрацювання цієї теми здобувачам освіти необхідно з'ясувати специфіку норм наукової етики, зрозуміти особливості її здійснення у психологічній науці. Доцільно виокремити і зафіксувати основні положення наукової етики саме науковця-дослідника.

Самостійна робота здобувача:

Обов'язкове завдання для самостійної роботи № 4 (ПЗ-4).

Додаткове завдання для самостійної роботи № 8 (ДЗ-8).

Рекомендоване конспектування першоджерел.

Рекомендовано скласти словник з теми практичного заняття.

Навчальні та інформаційні ресурси розміщено в СЕЗН ЗНУ на платформі Moodle.

Завдання для самостійної роботи

Обов'язкове завдання для самостійної роботи № 4 (ПЗ-4)

Підготуйте звіт-рефлексію Вашої діяльності щодо пошуку проблематики та формулювання теми дослідження, яке Ви плануєте реалізувати у

межах підготовки кваліфікаційної роботи магістра. Відзначте, які норми наукової етики ви враховували під час пошуків тематики дослідження.

Зробіть висновок стосовно виконаної роботи.

Ознайомтесь у розділі «ІНФОРМАЦІЯ ДО ЗАВДАНЬ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ» з додатковою інформацією до завдання.

Ознайомтесь з критеріями оцінювання.

Оцініть свою роботу на відповідність критеріям оцінювання

Зверніть увагу на термін виконання завдання.

Додаткове завдання для самостійної роботи № 8 (ДЗ-8)

Оберіть ту етичну норму **наукової діяльності** (одну), яку Ви вважаєте найбільш значущою під час проведення наукових психологічних досліджень. Дайте розгорнуту характеристику цій нормі та обґрунтуйте Ваш вибір.

Зробіть висновок стосовно виконаної роботи.

Ознайомтесь у розділі «ІНФОРМАЦІЯ ДО ЗАВДАНЬ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ» з додатковою інформацією до завдання.

Ознайомтесь з критеріями оцінювання.

Оцініть свою роботу на відповідність критеріям оцінювання

Зверніть увагу на термін виконання завдання.

ІНФОРМАЦІЯ ДО ЗАВДАНЬ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Інформація до завдань для самостійної роботи містить поради, коментарі та особливості виконання цих завдань, спрямована на більш якісне розуміння завдання та містить відповіді на часті запитання, що виникають у здобувачів освіти.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Критерії оцінювання завдань для самостійної роботи¹⁰

Виконання завдань для самостійної роботи є елементом практичної складової вивчення дисципліни. Якість й своєчасність виконання завдань впливають на загальне опанування змістом дисципліни, а також на оцінювання під час атестації та підсумкове оцінювання з дисципліни.

ВАЖЛИВО! Вважається порушенням **норм академічної доброчесності** повна відсутність посилань у тексті роботи за явного цитування наукових і навчальних джерел, а також відсутність списку використаних джерел, який оформлено відповідно до вимог. Подана робота не оцінюється (0 балів) за повторного порушення вимог щодо цитування подається звернення щодо застосування п. 4.2 Кодексу академічної доброчесності ЗНУ¹¹, а саме:

«4.2. За порушення правил академічної доброчесності особи, що навчаються в університеті, можуть бути притягнуті до таких форм відповідальності як:

- 4.2.1. попередження;
- 4.2.2. повторне проходження оцінювання (контрольної роботи, іспиту, заліку тощо);
- 4.2.3. позбавлення академічної стипендії;
- 4.2.4. повторне проходження відповідного освітнього компонента освітньої програми;
- 4.2.5. позбавлення наданих пільг з оплати навчання».

¹⁰ Детальні критерії оцінювання завдань для самостійної роботи дивись на сторінці 16 цього посібника.

¹¹ Кодекс академічної доброчесності ЗНУ. URL : https://www.znu.edu.ua/docs/kodeks_akadem_chnoyi_dobrochesnost_.pdf

Під час оцінювання виконаного завдання для самостійної роботи враховуються:

- 1) відповідність підготовленого тексту (схеми, малюнка тощо) змісту завдання;
- 2) наявність елементів *самостійного узагальнення* (переліки, схеми, таблиці тощо), які свідчать про опрацювання теоретичного матеріалу, розуміння його тощо;
- 3) наявність власних суджень, ставлень, думок, висновків стосовно певних тез;
- 4) наявність *підсумкового висновку* щодо власних навчальних результатів виконання завдання (рефлексія навчальних дій)¹²: що вдалося, які були труднощі, що здобуто;
- 5) наявність у тексті відповідним чином оформлених посилань на інформаційні джерела, які використовувались у тексті завдання;
- 6) наявність списку використаних джерел, оформленого відповідно до вимог;
- 7) своєчасність виконання завдання та загальна якість її оформлення.

Висновок за результатами виконання завдання: поради

Важливим елементом виконання завдання для самостійної роботи є окремий прикінцевий висновок стосовно результатів виконаної роботи. Він має бути особистим унікальним текстом здобувача без цитування та наведення текстів з джерел. Він має містити елементи навчальної рефлексії стосовно здобуття певних знань, умінь, навичок під час виконання завдання: що здобуто, які були труднощі, що вдалося. Висновок НЕ має містити загальних вражень та оцінювань, переліку здійснених дій під час виконання.

Висновок – це логічний підсумок, зроблений на основі спостережень, міркувань або розгляду певних фактів, дій, явищ.

Отже, зробити висновок стосовно виконаної роботи означає поєднати всі елементи навчальних і мисленнєвих дій в одне ціле і сформулювати остаточну найважливішу думку, що відображає усвідомлення здобутого навчального результату.

Під час підготовки такого прикінцевого висновку можна для аналізу користуватися такою узагальнювальною таблицею:

---

¹² Дивиться рекомендації до змісту висновків.

Нове (що здобуто?)	Проблеми, які заважали і були вирішені самостійно	Не зрозуміло, є запитання

За результатами складання таблиці є необхідність виникає основа для остаточного висновку, який означається за допомогою слів «отже», «відтак», «тому».

ІНФОРМАЦІЯ ДО ЗАВДАНЬ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ: ОБОВ'ЯЗКОВІ ЗАВДАННЯ

- » До обов'язкового завдання для самостійної роботи № 1 (ПЗ-1).
- » До обов'язкового завдання для самостійної роботи № 2 (ПЗ-2).

Обґрунтування – наведення переконливих аргументів і суджень відповідно до певних тверджень, думок або концепцій.

Усі різноманітні способи обґрунтування, що забезпечують «достатні підстави» для прийняття твердження, поділяють на *абсолютні* та *порівняльні*.

Абсолютним обґрунтуванням є наведення таких переконливих або достатніх аргументів, за яких твердження, яке обґрунтовують, має бути прийнято.

Порівняльним обґрунтуванням є система переконливих доказів щодо підтримки та прийняття одного твердження порівняно з іншим, яке йому протиставляється.

Обґрунтування є певною сукупністю доказів, фактів та аргументів для переконання та/або підтвердження певної думки (гіпотези, ідеї тощо). Його використовують задля схвалення тверджень, стосовно яких наведено переконливі аргументи.

Правило обґрунтування певного аргументу (судження): неприпустимо користуватися твердженнями, які потребують додаткового обґрунтування, тобто є недостатньо обґрунтованими.

Порушення цього правила може призвести до таких помилок:

- отримання нового необґрунтованого аргументу;
- надмірне обґрунтування шляхом додавання до головного аргументу певної кількості необґрунтованих аргументів;

- аргументування шляхом надання аргументів, які, у свою чергу, обґрунтовуються саме цим аргументом.

Правило заборони неправдивих аргументів: неприпустимо свідомо користуватися завідомо неправдивими твердженнями, хибними припущеннями.

Порушення цього правила може призвести до таких помилок:

- отримання хибного аргументу, тобто такого аргументу, який не відповідає дійсності, про що не відомо тому, хто його використовує;
- відтворення брехливого аргументу, тобто такого аргументу, повна або часткова хибність якого відома тому, хто його використовує;
- надання суб'єктивного аргументу, тобто використання аргументу, який є хибним або недостатньо обґрунтованим твердженням, проте той, хто його використовує, знає, що інший вважає його істинним.

Під час виконання практичних завдань здобувач освіти має знайти та сформулювати чіткі аргументи стосовно кожної з наведених думок та кожного з міркувань.

❖ До обов'язкового завдання для самостійної роботи № 3 (ПЗ-3).

Тези доповіді на конференції – це коротко сформульовані основні положення наукової доповіді про результати теоретичного або експериментального дослідження, обсяг тез становить від 0,1 до 0,3 авт.арк. (1 авт.арк. – це 40 000 тис. знаків з пробілами).

Основна мета тез доповіді – викласти основні результати проведеного наукового дослідження в стислій конспективній формі.

Тези доповіді зазвичай оформлюються відповідно до вимог певного наукового заходу, але Ви маєте оформити свої тези згідно таких вимог:

- у правому верхньому куті розміщують прізвище автора та його ініціали, рівень навчання, групу;
- назва тез доповіді коротко відображає головну ідею, думку, положення (2-5 слів) та друкується великими літерами напівжирним шрифтом по середині аркуша;
- з нового абзацу викладається зміст тез;
- шрифт тексту – Times New Roman, розмір – 14; міжрядковий інтервал – 1,5; абзацний відступ – 1,5 см; поля з усіх боків – 2 см.

Тези доповіді формулюють лаконічно, вони мають містити загальну інформацію про зміст повідомлення. Формулювання кожної тези починається з нового рядка, кожна теза має самостійну думку, висловлену в одному або кількох реченнях.

Основу доповіді на конференції та тез до неї на початку певного наукового пошуку має складати актуальність дослідження та його перспективність в науковому або практичному плані. Тому основний зміст тез, які готуються в межах завдання, має відповідати саме цьому контексту.

Більш детальна інформація про особливості написання тез на конференцію подана у посібнику «КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА З ПСИХОЛОГІЇ: навчально-методичний посібник», який розміщено на сторінці дисципліни в СЕЗН ЗНУ на платформі Moodle.

Якщо Ви, під час підготовки тез, використовуєте інформацію та/або цитати з певних джерел, обов'язково необхідно оформити посилання на ці джерела в тексті та наприкінці тез подати список використаних джерел, який відповідає вимогам.

❖ До обов'язкового завдання для самостійної роботи № 4 (ПЗ-4).

Рефлексія – це спосіб усвідомлення результатів діяльності людини. Під час такого рефлексування людина уважно вивчає свої думки та ідеї, розглядає накопичені знання, здобуті вміння, обмірковує результати вчинених та/або запланованих дій.

Рефлексія виявляється в здатності людини звертатися вглиб себе, піддавати свої дії, вчинки та результати самоаналізу та оцінювати здобутки власної особистості. Важливо розуміти, що рефлексія – це не просто певні знання (навіть знання про себе), а здатність усвідомлювати ці знання та способи набуття цих знань.

Залежно від часу, взятого за основу під час рефлексування, рефлексія проявляється в трьох основних формах:

- 1) *ретроспективна* форма: характеризується зверненням до минулих подій;
- 2) *ситуативна* форма: виражається реакцією звернення на події, що відбуваються в актуальному часі;
- 3) *проспективна* форма: звернення до подій, які мають відбутися відповідно до визначених планів і цілей людини, оформленню її мрій.

Рефлексія під час навчання є важливим етапом конструювання та усвідомлення системи знань. Саме осмислення того нового, що набувається в освітньому процесі дає можливість певною мірою окреслювати здобуте та привласнювати його.

Під час рефлексії здійснених навчальних дій пропонуємо рухатися у послідовності рефлексивних запитань (рис. 5):

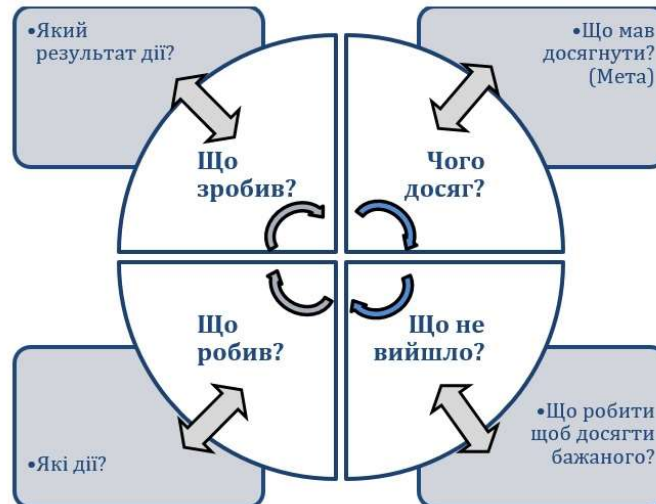

Рис. 5. Коло рефлексивних запитань

Здійснити певну ситуативну й спрощену рефлексію стосовно набутих знань можна шляхом завершення таких речень: Я дізнався (дізналася)... Було важко... Я зрозумів (зрозуміла), що... Я навчився (навчилася)... Я зміг (змогла)... Було цікаво... Мене здивувало... Мені захотілося... Більш продуктивним є формат, коли кожний початок речення використовуємо від трьох до п'яти разів.

Звіт-рефлексія може бути подана й у форматі есе або тексту роздуму, який містить певні тези та їх обґрунтування. Але кожна теза має бути «звернена» на результати власної діяльності щодо пошуку проблемностей, напряду та теми власного дослідження.

ІНФОРМАЦІЯ ДО ЗАВДАНЬ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ: ДОДАТКОВІ ЗАВДАННЯ

❖ До додаткового завдання для самостійної роботи № 1 (ДЗ-1).

Дискусія – це публічне обговорення будь-якого питання (проблеми), учасники якого мають різні (часто протилежні) точки зору.

Групова дискусія є засобом організації діалогу для безпосереднього спільного обговорення в певної проблеми, що дає змогу висловитися та з'ясувати позиції учасників групи, а також забезпечити різнобічне бачення предмета обговорення, визначити основні тези щодо опису проблеми та знайти загальне рішення проблеми.

До будь-якої дискусії необхідна ретельна підготовка. Для активної участі в ній необхідно визначитись з власним розумінням певної проблеми або явища, обдумати основні характеристики та суперечності, визначити чинники, що зумовлюють вияв особливостей проблеми (явища). Щоб дискусія не перетворилася на сварку, під час підготовки необхідно враховувати основні правила участі у груповій дискусії та бути готовим їх виконувати. Основні правила є такими:

- не заважайте партнеру говорити та вмійте слухати, не намагайтеся заповнити паузи чи мовчання, не створюйте опоненту перешкоди;
- перш ніж відповідати на запитання або наводити контраргумент, необхідно уточнити правильність розуміння, думки, що була висловлена («Чи правильно я Вас зрозумів?..»);
- не поспішайте заперечувати, а дайте партнерові закінчити висловлювання;
- не застосовуйте «оборонну позу» (схрещені на грудях руки, напружені м'язи, кулаки тощо);
- вільно й широко користуйтеся своїми комунікативними ресурсами для створення сприятливого враження про себе, до яких належить посмішка, погляд, голос, ритм мовлення;
- застосовуйте «Я-вислови»;
- не користуйтеся висловами: «Ви неправильно мене зрозуміли», «Ви неуважно слухали» тощо, а беріть відповідальність за нерозуміння, що виникає, на себе («Очевидно, я недостатньо зрозуміло висловився»).

Теза – це дуже чітко і коротко сформульоване судження, що слугує основою, вихідним пунктом міркувань стосовно певної теми.

У тлумачному словнику слово теза пояснюється так:

- 1) положення, висловлене в книжці, доповіді, статті тощо, правдивість якого треба довести.
- 2) положення, що коротко й чітко формулює основну ідею чогось-небудь або провідне завдання, що стоїть перед кимось.
- 3) у значенні множини: коротко сформульовані основні положення доповіді, лекції, статті тощо.

Отже, теза є певною ідеєю, яку треба обґрунтувати, довести.

Тезу-ідею треба формулювати чітко й зрозуміло, бо від цього залежить якість подальшого викладу міркувань, легкість пошуку аргументів і прикладів, логічність висновку щодо суперечливості та невідповідності загальноприйнятим поглядам на певну тему або проблему. Тут важливо найчіткіше визначити свій погляд на проблему, що розглядається. Саме це дасть можливість чітко й однозначно сформулювати свою ідею. Якісна теза має бути однозначно зрозумілою відповідно до поставленого завдання та орієнтуватися на щось цікаве для аудиторії, тобто має виникати бажання дізнатися про що буде далі у тексті, отримати більш докладну інформацію й сформулювати власне бачення.

Під час виконання завдання необхідно сформулювати тези, які не мають однозначного пояснення та можуть бути точкою проблематизації.

Запитання – це логічна форма, що включає вихідну інформацію з одночасною вказівкою на її недостатність з метою отримання нової інформації у вигляді відповіді.

Запитання як основний спосіб вияву пізнавальної активності є важливим елементом самостійної роботи здобувача і підготовки до практичного заняття.

Запитування – це фіксування неповноти знання задля розширення наявного знання про певну предметну область

За своїм характером вони бувають: уточнювальними, навідними, зустрічними, казусними.

Уточнювальні запитання спрямовані на те, щоб отримати більш чітку інтерпретацію певного вислову, для встановлення відповідності між сприйняттям та розумінням реципієнтом трансльованої думки і тим змістом, який у неї вкладав той, хто її виголошував.

Навідні запитання забезпечують конкретизацію розуміння і спрямовують дискусію до заданого темою напрямку. Ці запитання відіграють важливу роль у виявленні нових сфер застосування наведених положень та активізації пізнавальної пошукової діяльності. *Зустрічні* запитання мають містити вимоги додаткової аргументації, а також формально-логічного аналізу думок або висловів.

Казусні запитання пропонують у тих випадках, коли думка висвітлена загально зрозуміло, але занадто схематизовано; усе здається ясним і простим, хоча справжня глибина проблеми не розкрита.

Техніка формулювання запитань складається з:

1. Визначення мети запитань (фокусування питань).
2. Формулювання запитань.
3. Опрацювання відкритих і закритих типів запитань.
4. Визначення пріоритетності запитань.

Правила побудови запитань:

1. Коректність постановки: запитання має бути правильно сформульоване і за формою, й за змістом.
2. Передбачення альтернативності відповіді («так» або «ні») на уточнювальні запитання.
3. Стислість та ясність формулювання.
4. Простота запитання: якщо запитання складне, то його краще розділити на кілька простих.
5. Урахування відмінностей між звичайними запитаннями та риторичними: риторичні запитання є судженнями, бо в них міститься твердження або заперечення, а звичайні запитання судженнями не є.

Формально-логічними особливостями запитань є такі:

- запитання має бути конкретним, коротким, зрозумілим, простим за конструкцією;
- запитання має містити інформацію, яку необхідно враховувати під час відповіді;
- запитання не має включати слова з подвійним значенням.

Запитання – це допитливість розуму, зацікавленість у тому, щоб розібратися в предметі, це налаштованість, загостреність нашої свідомості на невідоме, невидимий бік предмета. Знання складається з позитивного, змістовного знання та незнання. Питання має місце тоді, коли позитивне знання висвічує незнання.

Запитанням, що формулюємо, ми беремо на себе відповідальність за стан пізнавального «голоду», причиною якого воно є. Отже, питання необхідні для того, щоб орієнтуватися в навколишньому світі, і той, хто вміє їх ставити, орієнтується краще ніж той, хто не вміє.

❖ До додаткового завдання для самостійної роботи № 2 (ДЗ-2).

Доповідь – це один із видів монологічного мовлення; публічне, розгорнуте, інформаційне повідомлення з певного питання, засноване на залученні документальних джерел.

Основним етапом підготовки доповіді є створення її тексту, у якому:

- викладають основні положення з тематики (питання),
- особливості змісту визначаються призначенням доповіді (для усного (публічного) читання та обговорення).
- подають висновки, пропозиції,

Основними ознаками доповіді є:

- передача підготовленої інформації в усній формі за умов чітко визначеного часу її проголошення;
- публічний характер донесення її змісту (виступ);
- стильова однорідність доповіді;
- чіткі формулювання задля легшого сприйняття тексту й комунікації доповідача з аудиторією;
- стислий формат викладу ключових положень досліджуваного питання і висновків стосовно нього.

Повідомлення – це короткий публічний виступ на визначену заздалегідь тему.

Принципи побудови повідомлення схожі на підготовку доповіді.

Різниця між ними така:

- менший обсяг тексту;
- конкретніша тема чи проблема;
- вищий рівень узагальнення інформації.

Підготовка доповіді (повідомлення).

Підготовка доповіді скеровує самостійну роботу здобувача на розкриття змісту певної проблеми, аналізу різних підходів до її вивчення, а також формулювання власних поглядів щодо неї. Під час цієї роботи здобувач має мобілізувати всі свої знання з певного питання, доповнити їх новими фактами, прикладами і привести ці

знання в систему. Крім того, доповідь *обов'язково* має містити власне ставлення здобувача до проблеми, за якою він готує доповідь.

Існує три види доповідей:

- доповідь-звіт;
- доповідь на наукову тему;
- доповідь як форма самоосвіти, наприклад, для виступу на академічному занятті.

На початку роботи над текстом доповіді важливо чітко усвідомити тему, точно визначити коло питань, які треба в ній висвітлити, а також її вид. Процес підготовки доповіді можна поділити на чотири послідовні етапи:

- опрацювання інформації з проблеми доповіді;
- складання плану;
- написання;
- остаточне редагування.

Опрацювання інформації з проблеми доповіді вимагає самостійної інтелектуальної роботи з вивчення та аналізу найбільш важливих праць з обраної теми; врахування найбільш значущих фактів, думок і підходів різних учених, різноманітних наукових положень.

Планування доповіді дає змогу набуті ясності презентації проблеми і заощадити час з опрацювання необхідної інформації, а також вирішити, яка інформація є доцільною та необхідною для представлення основної проблеми доповіді.

Під час написання та остаточного редагування доповіді слід враховувати три основні чинники, які мають забезпечити доповіді чітку форму, ясний стиль і привабливий характер: структура; мова; спосіб представлення.

Під час підготовки доповіді слід враховувати такі поради:

1. Найкраще зробити доповідь не інформаційною, а проблемною: не просто в певному порядку перераховувати думки (найімовірніше, запозичені), а відтворити перед слухачами сам процес народження думки, пошук її доказів і визначення причинно-наслідкових зв'язків.
2. Доповідь обов'язково має бути побудованою так, щоб викликати певну реакцію з боку слухачів: зацікавити їх, залучити до дискусії, спровокувати запитання.
3. Доповідь має бути точно розрахованою на визначений час.

4. Після закінчення доповіді доповідач має бути готовим відповісти на запитання слухачів.

Запитання – це логічна форма, що включає вихідну інформацію з одночасною вказівкою на її недостатність з метою отримання нової інформації у вигляді відповіді.

Запитання як основний спосіб вияву пізнавальної активності є важливим елементом самостійної роботи здобувача і підготовки до практичного заняття. За своїм характером вони бувають: уточнювальними, навідними, зустрічними, казусними.

Техніка формулювання запитань складається з:

1. Визначення мети запитань (фокусування питань).
2. Формулювання запитань.
3. Опрацювання відкритих і закритих типів запитань.
4. Визначення пріоритетності запитань.

Правила постановки запитань:

1. Коректність постановки запитання: має бути правильно сформульоване за формою та змістом.
2. Передбачення альтернативності відповіді («так» або «ні») на уточнювальні запитання.
3. Стислість та ясність формулювання запитання.
4. Простота запитання: якщо запитання складне, то його краще розбити на кілька простих.
5. Урахування відмінностей між звичайними запитаннями та риторичними: риторичні запитання є судженнями, бо в них міститься твердження або заперечення, а звичайні запитання судженнями не є.

Формально-логічними особливостями запитань є такі:

- запитання має бути конкретним, коротким, зрозумілим, простим за конструкцією;
- запитання має містити інформацію, яку необхідно враховувати під час відповіді;
- запитання не повинно включати слова з подвійним значенням.

Цікавим є використання таких чотирьох типів запитань (за Джеймсом Галлахером і Мері Джейн Ашер):

1. Пам'ять: запитання, що потребують актуалізувати лише пам'ять.
2. Конвергентні: запитання з однією правильною відповіддю.
3. Оцінювальні: запитання, які вимагають сформулювати судження

4. Дивергентні: запитання без чіткої правильної відповіді, тобто мають множинні правильні відповіді.

Робота із запитаннями розвиває і такі вміння, як робота з текстом, виокремлення головного, уміння узагальнювати, робити висновки, слухати співрозмовника.

» До додаткового завдання для самостійної роботи № 3 (ДЗ-3).

Смисловими одиницями тексту можуть бути: окремі слова, назви, словосполучення, які несуть ключове смислове навантаження, розкривають певне смислове значення и дають можливість вільно ідентифікувати текст.

Смисл – це:

- уявлення про щось, розуміння будь-чого;
- роль, важливість; внутрішній зміст, суть, значення;
- мета, завдання, призначення; (розм.) користь, вигода.

Смисл є змістовною одиницею свідомості, певна думка, пов'язана в цій свідомості з ментальним образом предметного знаку (інтерпретантом). Однак цим своїм модусом смислова сторона знаку не обмежується. Це лише один вид смислу, його перше визначення, яке можна назвати *інформаційним*.

Другий вид смислу виявляється, коли ми проводимо співставлення інформаційного смислу з усім змістом. Цей вид смислу виявляється в значенні аргументу, коли постає потреба у виборі з усього змісту важливих для ситуації (змісту) властивостей. Тут, смисл визначає характер змісту слова (думки), що формується в певних обставинах, а також характер репрезентації цим словом об'єкта. Такий вид смислу є *специфікованим* (від слова специфікація), що є наперед визначеним (заданим) способом презентації об'єкта.

Третій вид смислу – *функціональний*. Ця характеристика зумовлена необхідністю роздивитись у смислі, окрім його змісту, ще й такі властивості, як мета, намір того, хто говорить, а також призначення сказаного. Смисл отримав функцію – досягнути певного результату, ефекту. Він наділений певною значущістю, цінністю для взаємодіючих в процесі наукової (і повсякденної) комунікації людей, це робить його важливим аргументом для доказу тієї чи іншої позиції в пізнанні та повсякденному житті.

Пізнання не лише спрямовано на об'єкт, а й передбачає надання смислу всьому, що заслуговує нашого міркування. Тому пізнання є

певною зміною смислів, які в своїй послідовності аргументують доцільність пізнавального процесу у досягненні ним істини та її верифікації (чи фальсифікації).

Під час виконання завдання важливо виокремити смислові одиниці всіх видів.

❖ До додаткового завдання для самостійної роботи № 4 (ДЗ-4).

Характеристика – це опис з визначенням істотних, відмітних особливостей та ознак певного об'єкта, перелік основних показників його якості, стану тощо.

Під час виконання завдань щодо складання характеристики необхідно звернути увагу на таке:

- укладання максимально повного переліку основних рис об'єкта (явища);
- визначення особливостей, притаманних саме цьому об'єкту (явищу);
- виявлення чогось нового, незвичного в ньому порівняно з аналогічними об'єктами (явищами).

Психологічна характеристика – це сукупність певних психологічних властивостей, особливостей та якостей, які описують певне явище або феномен. Під час її підготовки здобувач освіти має чітко визначити основні структурні складові розробленої ним характеристики.

Обґрунтування – наведення переконливих аргументів і суджень відповідно до певних тверджень, думок або концепцій.

Усі різноманітні способи обґрунтування, що забезпечують «достатні підстави» для прийняття твердження, поділяють на *абсолютні* та *порівняльні*.

Абсолютним обґрунтуванням є наведення таких переконливих або достатніх аргументів, за яких твердження, яке обґрунтовують, має бути прийнято.

Порівняльним обґрунтуванням є система переконливих доказів щодо підтримки та прийняття одного твердження порівняно з іншим, яке йому протиставляється.

Обґрунтування є певною сукупністю доказів, фактів та аргументів для переконання та/або підтвердження певної думки (гіпотези, ідеї тощо). Його використовують задля схвалення тверджень, стосовно яких наведено переконливі аргументи.

Правило обґрунтування певного аргументу (судження): неприпустимо користуватися твердженнями, які потребують додаткового обґрунтування, тобто є недостатньо обґрунтованими.

Порушення цього правила може призвести до таких помилок:

- отримання нового необґрунтованого аргументу;
- надмірне обґрунтування шляхом додавання до головного аргументу певної кількості необґрунтованих аргументів;
- аргументування шляхом надання аргументів, які, у свою чергу, обґрунтовуються саме цим аргументом.

Правило заборони неправдивих аргументів: неприпустимо свідомо користуватися завідомо неправдивими твердженнями, хибними припущеннями.

Порушення цього правила може призвести до таких помилок:

- отримання хибного аргументу, тобто такого аргументу, який не відповідає дійсності, про що не відомо тому, хто його використовує;
- відтворення брехливого аргументу, тобто такого аргументу, повна або часткова хибність якого відома тому, хто його використовує;
- надання суб'єктивного аргументу, тобто використання аргументу, який є хибним або недостатньо обґрунтованим твердженням, проте той, хто його використовує, знає, що інший вважає його істинним.

Під час виконання практичних завдань здобувач освіти має знайти та сформулювати чіткі аргументи стосовно кожної з наведених думок та кожного з міркувань.

❖ До додаткового завдання для самостійної роботи № 5 (ДЗ-5).

Правило – вимога для виконання якихось умов (норм поведінки) всіма учасниками будь-якої дії (гри, правопису, судового процесу, організації, установи), за виконання яких передбачено заохочення, а за невиконання – покарання.

Правила зорганізовують норми суспільного життя, які визначають дії людей, організацій, колективів у певних життєвих ситуаціях. Зазвичай правила є певним зібранням положень, що визначають порядок дій або поведінку людини як представника певної спільноти. Дотримання правил є обов'язковим для всіх, на кого вони спрямовані.

Правило є фіксація дозволу чи вимоги здійснити або утриматися від здійснення певного вчинку або дії. Такі правила називають дозволами чи вимогами (наказами). Це – прості правила за принципом «так-не так». З низки простих правил складаються більш складні та структуровані правила.

Сфера наукового знання (спеціальна наука), яка вивчає правила – це деонтична логіка (нормативна логіка).

Обґрунтування – наведення переконливих аргументів і суджень відповідно до певних тверджень, думок або концепцій.

Усі різноманітні способи обґрунтування, що забезпечують «достатні підстави» для прийняття твердження, поділяють на *абсолютні* та *порівняльні*.

Абсолютним обґрунтуванням є наведення таких переконливих або достатніх аргументів, за яких твердження, яке обґрунтовують, має бути прийнято.

Порівняльним обґрунтуванням є система переконливих доказів щодо підтримки та прийняття одного твердження порівняно з іншим, яке йому протиставляється.

Обґрунтування є певною сукупністю доказів, фактів та аргументів для переконання та/або підтвердження певної думки (гіпотези, ідеї тощо). Його використовують задля схвалення тверджень, стосовно яких наведено переконливі аргументи.

❖ До додаткового завдання для самостійної роботи № 6 (ДЗ-6).

Узагальнення – це логічний процес переходу від одиничного (окремого) до загального, тобто на основі виділення найсуттєвіших і найзагальніших ознак у предметі вивчення формулюють поняття, закони, провідні ідеї.

Узагальнення є продуктом розумової діяльності, формою відображення загальних ознак і якостей явищ дійсності, а також відображенням переходу на вищий ступінь абстракції шляхом виявлення загальних ознак (властивостей, відношень, тенденцій розвитку тощо) предметів, явищ, феноменів певного розділу психології.

Узагальнити – означає перейти від понять з меншим обсягом, але з об'ємним змістом до понять більшого обсягу, але з меншим змістом.

Узагальнення може бути подано у вигляді схем, таблиць та різноманітних візуалізацій.

Таблиці є одним з ефективних способів графічного узагальнення та структурованої організації матеріалу. Серед варіантів табличної презентації певних узагальнень під час навчальної діяльності можна запропонувати такі:

- прийом «Таблиця-синтез»
- прийом «Знаю – Хочу знати – Дізнався(дізналася)»
- таблиця «Плюс – Мінус – Цікаво»

 # Прийом "Таблиця-синтез"

КЛЮЧОВІ СЛОВА	ТЛУМАЧЕННЯ	ВИПИСКИ З ТЕКСТУ

Робота складається у такій послідовності:

1. Визначаються ключові слова з теми (графі «КЛЮЧОВІ СЛОВА».
2. З довідкової літератури та інших інформаційних джерел обирається тлумачення слова у контексті теми, що вивчається (графі «ТЛУМАЧЕННЯ».
3. Узагальнювальні тези стосовно характеристик обраного ключового слова, важливі характеристики, окремі акценти (графі «ВИПИСКИ З ТЕКСТУ».

 # Прийом «Знаю – Хочу знати – Дізнався(дізналася)»

Один із способів графічної організації та логіко-сміслового структурування матеріалу. Ця форма є досить зручною, оскільки передбачає комплексний підхід до змісту теми.

- 1 крок: до початку роботи над темою актуалізуються наявні знання з та заповнюються перша та друга графі «Знаю», «Хочу знати».
- 2 крок: під час поглибленої роботи з вивчення та розширення обізнаності з теми, опрацювання певних джерел заповнюється графі «Дізнався (дізналася)».
- 3 крок: підсумковий висновок за допомогою зіставлення змістів окремих граф.
- 4 крок (додатковий): можна додати графі «Поняття, що використовуються», «Залишилося для подальшого опрацювання».

Особлива вимога використання цього прийому: записи фіксуються в таблиці лише своїми словами, без цитування (переписування) джерел, з яким працювали.

Структура таблиці «Знаю – Хочу знати – Дізнався(дізналася)» може бути організованою у такий спосіб:

<u>ЗНАЮ</u>	<u>ХОЧУ ЗНАТИ</u>	<u>ДІЗНАВСЯ (ДІЗНАЛАСЯ)</u>
1.	1.	1.
2.	2.	2.
3.	3.	3.
...	...	...
<u>Поняття, що використовуються</u>		<u>Залишилося не опрацьованим</u>
1.		1.
2.		2.
3.		3.
...		...

Таблиця «Плюс – Мінус – Цікаво»

Заповнення такої таблиці допомагає організувати роботу з інформацією на стадії осмислення. Під час читання певних текстів заповнюються відповідні графи. Така таблиця є доцільною коли необхідно висловили своє ставлення: чи було цікаво, що сподобалося, а що вважають нецікавим.

Плюс («+») Позитивний характер	Мінус («-») Негативний характер	Цікаво
До цієї граfi заноситься інформація, що має позитивний характер, ознаки доцільності використання інформації	До цієї граfi заноситься інформація, що має негативний характер, ускладнює використання інформації	До цієї граfi заносяться найцікавіші факти, нові знання,

❖ До додаткового завдання для самостійної роботи № 7 (ДЗ-7).

Правило – вимога для виконання якихось умов (норма поведінки) всіма учасниками якої-небудь дії (гри, правопису, судового процесу, організації, установи), за виконання якого передбачено заохочення, а за невиконання — покарання.

Правила зорганізовують норми суспільного життя, які визначають дії людей, організацій, колективів у певних життєвих ситуаціях. Зазвичай правила є певним зібранням положень, що визначають порядок дій або поведінку людини як представника спільноти. Дотримання цих правил є обов'язковим для всіх, на кого вони спрямовані.

Правило є фіксація дозволу чи вимоги здійснити або утриматися від здійснення певного вчинку або дії. Такі правила називають дозволами чи вимогами (наказами). Це – прості правила за принципом «так-не так». З низки простих правил складаються більш складні та структуровані правила. Сфера наукового знання (спеціальна наука), яка вивчає правила – це деонтична логіка (нормативна логіка).

Обґрунтування – наведення переконливих аргументів і суджень відповідно до певних тверджень, думок або концепцій. Усі різноманітні способи обґрунтування, що забезпечують «достатні підстави» для прийняття твердження, поділяють на абсолютні та порівняльні.

Абсолютним обґрунтуванням є наведення таких переконливих або достатніх аргументів, за яких твердження, яке обґрунтовують, має бути прийнято.

Порівняльним обґрунтуванням є система переконливих доказів щодо підтримки та прийняття одного твердження порівняно з іншим, яке йому протиставляється.

Обґрунтування становить певну сукупність доказів, фактів та аргументів для переконання та/або підтвердження певної думки (гіпотези, ідеї тощо). Його використовують задля схвалення тверджень, стосовно яких наведено переконливі аргументи. Обґрунтувати можна не тільки описові висловлювання, які є істинними або помилковими, а й певні норми, релігійні вірування тощо.

Правило обґрунтування певного аргументу: задля переконання іншого неприпустимо користуватися недостатньо обґрунтованими твердженнями.

Порушення цього правила може призвести до таких помилок:

- отримання нового необґрунтованого аргументу;
- надмірне обґрунтування шляхом додавання до головного аргументу певної кількості необґрунтованих аргументів;
- аргументування шляхом надання аргументів, які, у свою чергу, обґрунтовуються саме цим аргументом.

Правило заборони неправдивих аргументів: неприпустимо свідомо користуватися завідомо неправдивими твердженнями, хибними припущеннями.

Порушення цього правила може призвести до таких помилок:

- отримання хибного аргументу, тобто такого аргументу, який не відповідає дійсності, про що не відомо тому, хто його використовує;

- відтворення брехливого аргументу, тобто такого аргументу, повна або часткова хибність якого відома тому, хто його використовує;
  - надання суб'єктивного аргументу, тобто використання аргументу, який є хибним або недостатньо обґрунтованим твердженням, проте той, хто його використовує, знає, що інший вважає його істинним.
- Під час виконання практичних завдань здобувач освіти має знайти та/або сформулювати чітко означені аргументи стосовно наведених думок та міркувань.

❖ До додаткового завдання для самостійної роботи № 8 (ДЗ-8).

Характеристика – це опис з визначенням істотних, відмітних особливостей та ознак певного об'єкта, перелік основних показників його якості, стану тощо.

Під час виконання завдань щодо складання характеристики необхідно звернути увагу на таке:

- укладання максимально повного переліку основних рис об'єкта (явища);
- визначення особливостей, притаманних саме цьому об'єкту (явищу);
- виявлення чогось нового, незвичного в ньому порівняно з аналогічними об'єктами (явищами).

Обґрунтування – наведення переконливих аргументів і суджень відповідно до певних тверджень, думок або концепцій. Усі різноманітні способи обґрунтування, що забезпечують «достатні підстави» для прийняття твердження, поділяють на абсолютні та порівняльні.

Правило обґрунтування певного аргументу: задля переконання іншого неприпустимо користуватися недостатньо обґрунтованими твердженнями.

Правило заборони неправдивих аргументів: неприпустимо свідомо користуватися завідомо неправдивими твердженнями, хибними припущеннями.

КОНСПЕКТУВАННЯ ПЕРШОДЖЕРЕЛ

Для якісного опанування теоретико-методологічними основами психології та організації наукового дослідження бажано вдосконалення основ ефективної роботи з першоджерелами.

Конспект – це короткий, але зв'язний і послідовний виклад сутнісного змісту статті, глави книги, брошури, лекції тощо.

Першоджерело (первинне джерело інформації) – це оригінальна основоположна наукова праця в певній галузі науки.

Конспектування першоджерел дає можливість ознайомитися й опрацювати наукові здобутки видатних психологів, які зафіксовано у текстах. Відтак, цей процес забезпечує знайомство здобувача освіти з класичними й сучасними науковими здобутками відповідно до змісту дисципліни, що вивчається, а також з особливостями побудови наукового тексту.

Складання конспекту першоджерел є творчою індивідуальною роботою здобувача освіти. Якість цієї роботи значною мірою залежить від загальної підготовки, розвинення пізнавальних та особистісних якостей. Конспект певною мірою відображає як особистісні якості, так і загальне ставлення до навчання.

Під час підготовки конспекту першоджерел найчастіше застосовують три його основних види:

1) *текстуальний конспект*: складається з вибіркового запису з незначними відхиленнями від тексту оригіналу, а якість конспекту залежить від здатності правильно визначати основні смислові, найбільш суттєві одиниці викладу змісту, який висловлено автором;

2) *нерегламентований конспект*: характеризує такий формат роботи з текстом першоджерела, коли здобувач освіти опрацьовує його відповідно до заданої мети; зміст може бути викладений власними словами й перегруповуватися задля більш зручного розуміння змісту;

3) *зведений конспект*: готують за різними, але близькими за тематикою джерелами, наприклад, для аналізу різноманіття підходів до вивчення певної проблеми.

У конспект зазвичай заносять основні положення, найважливіші факти, приклади, цифри, цитати. Він є різновидом стислого викладу змісту, що міститься в певному джерелі. Головним під час конспектування першоджерела є збереження змістовності, фіксація

основних принципових положень тексту у стислому вигляді. Уміння передавати думки автора стисло, коротко і власними словами приходить з досвідом і знаннями.

Процес конспектування складається з послідовного ланцюжка обов'язкових взаємопов'язаних дій:

Порушення цієї послідовності призводить до того, що до конспекту потрапляють випадкові, другорядні фрази або думки, а конспект стає слабко структурованим та об'ємним. Отже, конспектування можна починати лише тоді, коли є повна ясність щодо змісту прочитаного.

Основні вимоги: логічна послідовність, чіткість висловів, структурованість тексту, застосування різних форм узагальнення (схеми, малюнки, таблиці), уникнення зайвих слів.

Конспектування як складний видів самостійної роботи, на жаль, немає єдиних правил, прийомів або методів. Можна лише зафіксувати найбільше поширені правила і поради конспектування першоджерел.

Загальні правила, які виправдали себе на практиці:

1. Конспект має відображати основні принципові положення матеріалу, то нове, що досліджував автор, загальні методологічні положення роботи, аргументи, етапи, докази і висновки.

2. Починати конспект необхідно з повного бібліографічного опису джерела за існуючими стандартними вимогами (ДСТУ 8302:2015).

3. Необхідно фіксувати думки автора коротко, власними словами саме те, що було усвідомлено й зрозуміло.

4. Доцільно також поділяти сторінку на дві частини, щоб потім можна було коротко визначати своє ставлення до матеріалу, згоду або критику, а також певні думки, що виникають під час складання конспекту.

5. Конспект не має складатися з суцільного тексту. Роботу з текстом бажано супроводжувати схемами, малюнками, таблицями, а також особливо важливі думки, можна виділити за допомогою спеціальних прапорців, знаків тощо.

Підготовка конспекту під час опанування дисципліни обов'язково має завершуватися відзначенням того, що є:

- особливо цікавим для професійного розвитку;
- корисним для психолога;
- дискусійним, неоднозначним.

Протягом семестру бажано законспектувати до 6 робіт (за власним вибором відповідно до проблеми кваліфікаційного дослідження та/або праць із запропонованого переліку у модулі «Наукові публікації для конспектування»). Також слід враховувати таке:

1) законспектовані роботи мають відповідати змісту певного змістового модуля,

2) авторами законспектованих робіт мають бути і класики психології, і сучасні українські психологи, які досліджують методологічні проблеми або проблеми, які порушуються в межах кваліфікаційного дослідження магістра.

Зверніть увагу! Конспектування першоджерел виконується здобувачем за **власним бажанням** в межах **власної траєкторії навчання** та професійного розвитку, а також дає можливість підвищити підсумковий бал з дисципліни.

Конспекти виконуються **рукописним** способом. За умов дистанційного навчання або відсутності можливості вчасно подати конспекти на кафедру психології, конспекти фотографуються, фотографії оформлюються у загальний файл формату doc, pdf або pptx. Це можуть бути окремі файли кожної роботи або загальний файл, що поєднує усі фотографії. Готові файли завантажуються до відповідних модулів в СЕЗН ЗНУ на платформі Moodle: завдання «К1» (конспекти, які підготовлені у період вивчення модулю 1); завдання «К2» (конспекти, які підготовлені у період вивчення модулю 2); завдання «К3» (конспекти, які підготовлені у період вивчення модулю 3).

Подані конспекти мають бути читабельними, а фото повернуті у пряму читання.

Рекомендовані науково-інформаційні ресурси для самостійного вибору наукових публікацій для конспектування:

1. Наукова бібліотека ЗНУ: каталог.
URL : <http://ebooks.znu.edu.ua/ufd/index.php>.
2. Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В.О. Сухомлинського
URL : <http://dnrb.gov.ua/ua>.
3. Електронна бібліотека НАПН України.
URL : <http://lib.iitta.gov.ua>.
4. Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України «Актуальні проблеми психології».
URL : <http://www.appspsychology.org.ua/index.php/ua>.

5. Наукові видання Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України.
URL : <http://inpsy.naps.gov.ua/info/273>.
6. Дисертації на сайті Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України.
URL : <http://psychology-naes-ua.institute/info/262>.
7. Наукометричні фахові видання з психології НАПН України.
URL : <http://inpsy.naps.gov.ua/info/272>.
8. Національна бібліотека України. імені В.І. Вернадського.
URL : <http://www.nbuv.gov.ua>.
9. Сайт Інституту соціальної та політичної психології НАПН України.
URL : <http://ispp.org.ua>.
10. Журнал сучасної психології (ЗНУ).
URL: <http://journalsofznu.zp.ua/index.php/psych/about>.
11. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки.
URL : <https://miljournals.knu.ua/index.php/visnuk/about>.
12. Український теоретико-методологічний соціогуманітарний часопис «Психологія і суспільство».
URL : <http://pis.wunu.edu.ua/index.php/uapis>.
13. Науковий журнал «Психологічний часопис».
URL : <https://www.apsijournal.com/index.php/psyjournal/abou>.
14. Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки.
URL : <http://psy-visnyk.lnu.lviv.ua/uk>.
15. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Психологія».
URL : <https://periodicals.karazin.ua/psychology>.

ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ

ЗАГАЛЬНІ ПОРАДИ

Навчання з дисципліни «Методологія наукового дослідження» завершується складанням семестрового екзамену.

Екзамен – це форма підсумкового контролю рівня й якості набуття відповідних результатів навчання, засвоєння здобувачем освіти теоретичних знань, практичних умінь і навичок з навчальної дисципліни протягом семестру.

Екзамен як контрольний захід може бути проведений в усній або письмовій формі з/без застосуванням ІТ-технологій. Присутність здобувача вищої освіти особисто під час проведення екзамену є обов'язковою та відповідати принципам академічної доброчесності.

Екзаменаційна оцінка поєднує результати виконання здобувачем запропонованих форматів навчальних завдань протягом семестру та виконання контрольних завдань (складання екзамену). Важливо, що перескладання предметної оцінки за екзамен не допускається, якщо результат складання є позитивним.

Необхідною умовою успішного складання семестрового екзамену є систематична робота з навчальною, навчально-методичною та науковою літературою протягом семестру. У процесі організації самостійної роботи з дисципліни доцільно доповнювати конспект лекцій короткими нотатками, які дають змогу розширити теоретичні знання та здатності мислити системно. Практика засвідчує, що вищі результати під час підсумкового контролю мають ті здобувачі освіти, які систематично й цілеспрямовано працюють з рекомендованою літературою, мають на меті не механічне запам'ятовування текстів підручника і лекцій, а перш за все, розуміння їх змісту. Зауважимо, що своєчасна й систематична підготовка до практичних занять протягом семестру, складання тематичного словника дає змогу раціональніше використовувати час задля підготовки до екзамену.

Якісно організований процес підготовки до екзамену забезпечує закріплення, поглиблення, структурування й узагальнення знань, здобутих під час навчання.

Складання екзамену дає можливість здобувачу освіти продемонструвати рівень досягнення результатів навчання, що визначені Освітньо-професійною програмою «Психологія»:

- здійснювати пошук, опрацювання та аналіз професійно важливих знань із різних джерел із використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій;
- вміти організовувати та проводити психологічне дослідження із застосуванням валідних та надійних методів;
- узагальнювати емпіричні дані та формулювати теоретичні висновки;
- розробляти програми психологічних інтервенцій (тренінг, психотерапія, консультування тощо), провадити їх в індивідуальній та груповій роботі, оцінювати якість;
- розробляти просвітницькі матеріали та освітні програми, впроваджувати їх, отримувати зворотній зв'язок, оцінювати якість;
- доступно і аргументовано представляти результати досліджень у писемній та усній формах, брати участь у фахових дискусіях;
- оцінювати ступінь складності завдань діяльності та приймати рішення про звернення за допомогою або підвищення кваліфікації;
- вирішувати етичні дилеми з опорою на норми закону, етичні принципи та загальнолюдські цінності;
- здійснювати аналітичний пошук відповідної до сформульованої проблеми наукової інформації та оцінювати її за критеріями адекватності;
- здійснювати адаптацію та модифікацію існуючих наукових підходів і методів до конкретних ситуацій професійної діяльності;
- уміти оптимізувати процеси самореалізації, професійного та особистісного зростання завдяки удосконаленню м'яких навичок (soft skills).

Підготовка здобувачів освіти до екзамену включає три *етапи*:

- 1) самостійна робота протягом семестру;
- 2) повторення змісту дисципліни перед екзаменом;
- 3) повторення основних понять і термінів.

Основні правила підготовки до екзамену:	1. Зорієнтуватися у всьому матеріалі відповідно до змісту дисципліни.
	2. Пам'ятати, що запам'ятовується легше те, що зрозуміло.
	3. Вчити треба з перервами, краще потроху, ніж усе й одразу. Після пауз коротко повторювати попередньо опрацьований матеріал.
	4. Більше часу витратити на повторення вивченого. Це ефективніше за просте багаторазове читання.
	5. Для спрощення розуміння та запам'ятовування варто використовувати малюнки, логічні схеми, мапи змісту.
	6. Задля зменшення хвилювання слід поставити собі запитання: «Чи допомагає хвилювання впоратися із ситуацією?».
	7. Дотримуватися зручного режиму дня.

Підсумковий контроль з дисципліни «Методологія наукового дослідження» складається з практичної та теоретичної частин. Практична частина складається з індивідуальних завдань, які дають змогу продемонструвати рівень оволодіння змістом кожного змістового модуля. Теоретична частина представлена підсумковим тестом, завдання якого охоплюють знанняву складову дисципліни і дає можливість засвідчити рівень розуміння її змісту.

ПРАКТИЧНА СКЛADOVA ЕКЗАМЕНУ: ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ

Індивідуальне завдання є обов'язковою складовою підсумкового контролю. Індивідуальне завдання поєднує декілька завдань, які дають змогу продемонструвати здатність застосовувати набуті знання. Індивідуальне завдання виконується здобувачем освіти самостійно відповідно вимог академічної доброчесності. Оцінювання індивідуального завдання складається з суми оцінок за кожне завдання. Максимальна кількість балів – 20.

Основні вимоги щодо оформлення та особливостей виконання завдань подано у «Загальних порадах здобувачу освіти» на сторінці дисципліни в СЕЗН ЗНУ на платформі Moodle¹³.

¹³ Загальні поради здобувачу освіти (google-forms): <https://forms.gle/dzg4sLtPgFopcwTe8>

Структура оформлення кожного з завдань:

- прізвище та ініціали;
- шифр академічної групи;
- приблизно сформульована (бажана) тема кваліфікаційної роботи;
- зміст завдання;
- текст виконаного завдання;
- список використаних джерел;
- висновок стосовно виконаної роботи.

Критерії оцінювання індивідуальних завдань.

Критерії	Вищий рівень	Прийнятний рівень	Пороговий рівень	Недостатній рівень
Коефіцієнт	1	0,75	0,5	0
Рівень академічної доброчесності 0,1 <i>Примітка:</i> «0» балів за цим критерієм призводить до обнуління балів за всім критеріями оцінювання завдання	У тексті завдання наявні відповідним чином оформлені дійсні посилання на інформаційні джерела, які використовувались у тексті завдання (за їх необхідності); наявність списку використаних джерел, оформленого відповідно до вимог. Відсутні елементи прямого використання ШІ.	Наприкінці завдання наявний список використаних джерел (за необхідності), який оформлений відповідно до вимог. Відсутні елементи прямого використання ШІ.	Наприкінці завдання наявний список використаних джерел (за необхідності) у вигляді посилань на інформаційні мережі Інтернет джерела без вказівки автора. Відсутні елементи використання робіт ШІ.	У тексті завдання відсутні відповідним чином оформлені посилання на інформаційні джерела та список використаних джерел. Наявні елементи прямого використання робіт ШІ.
Повнота виконання завдання 0,30	Виклад повною мірою відповідає змісту завдання, виконано усі його складових, не містить зайвої інформації. Думки аргументовані, їх підтвердження подаються у логічній послідовності. Формулювання думок змістовне та цілісне	Виклад відповідає змісту завдання, виконано усі його складових, містить додаткову інформації. Аргументація власних думок наявна. Думки формулює конкретно, без узагальнень.	Виклад змісту завдання стосується окремих складових. Думки не аргументуються, а є власними поглядами (гадками), які частково підтверджуються. Зміст відповіді частково структурований	Виклад змісту не відповідає завданню, містить багато зайвої інформації. Більшість висловів має побутовий характер, думки дискретні, висловлювання обривчасті.
Рівень самостійності виконання завдання 0,15	Зміст завдання містить елементи самостійного узагальнення: переліки, схеми, таблиці, моделі тощо, які свідчать про опрацювання певного обсягу матеріалу, його розуміння	Зміст завдання містить елементи самостійного узагальнення у вигляді змістових висновків, які свідчать про опрацювання теоретичного матеріалу, його розуміння	Зміст завдання містить елементи узагальнення, які взято з інформаційних джерел, які відповідають змісту завдання та свідчать про розуміння їх відповідності завданню	Зміст завдання не містить елементи самостійного узагальнення.
Глибина дослідження змісту завдання 0,15	Легко орієнтується в темі, демонструє розуміння, посилається на додаткові джерела, презентує цікаві приклади та/або думки, різноманітні та оригінальні підходи, виходить за межі базових підручників, використовує наукові публікації та наукові інформаційні джерела	Орієнтується в темі, наводить якісну інформацію, демонструє певне розуміння, виходить за межі базових підручників, використовує популярні інформаційні джерела.	Орієнтується в темі в межах лекційного матеріалу, обмежується одним-двома підручниками, використовує популярні інформаційні джерела. демонструє репродуктивні способи виконання завдання.	Не достатній рівень володіння матеріалом, обмежується одним підручником, демонструє репродуктивні способи виконання завдання.
Підсумковий висновок стосовно виконаної роботи ¹⁴ 0,12	Наприкінці завдання наявним є висновок про власні навчальні результати виконання завдання (рефлексія навчальних дій), а також визначенням власного враження від виконаної роботи	Наприкінці завдання наявним є висновок про власні навчальні результати виконання завдання (рефлексія навчальних дій) що вдалося, які були труднощі, що здобуто	Наприкінці завдання наявним є висновок про виконання завдання у форматі переліку здійснених дій під час його виконання	Наприкінці завдання висновок про власні навчальні результати виконання завдання відсутній

¹⁴ Дивиться рекомендації до змісту висновків в підрозділі «Додаткова інформація до індивідуальних завдань».

Критерії	Вищий рівень	Прийнятний рівень	Пороговий рівень	Недостатній рівень
Коефіцієнт	1	0,75	0,5	0
Фахова термінологія 0,12	Повною мірою використовує правильну термінологію та демонструє розуміння змісту понять.	Використовує відповідну термінологію, подекуди губиться у розумінні відповідності їх використання	Використовує відповідну термінологію, але супроводжує її буденною (побутовою) інтерпретацією та поясненнями	Обмежено та недоречно використовує термінологію, має складності щодо трактування
Своєчасність виконання та якість оформлення завдання 0,06	Завдання подано в межах терміну виконання. Відповідає вимогам до оформлення	Завдання подано в межах терміну виконання. Частково відповідає вимогам до оформлення: прізвище та ініціали, шифр групи	Завдання подано пізніше терміну виконання. Відповідає вимогам до оформлення.	Завдання подано пізніше терміну виконання у вигляді суцільного тексту без автора роботи, змісту завдання, яке виконувалось.

Індивідуальне завдання 1 (ІЗ-1)

Відповідно до Вашого бачення сформулюйте мету, об'єкт і предмет дослідження для запропонованої для вашого варіанту теми. Обґрунтуйте Вашу відповідь. Запропонуйте декілька варіантів тем дослідження до визначених Вами об'єкта і предмета.

Варіант завдання визначається за першою літерою прізвища здобувача освіти.

Перша літера прізвища	Тема дослідження
А, О	Генезис розвитку образу успішності особистості в системі цінностей українців
Б, П	Соціально-психологічні особливості суб'єктивного благополуччя особистості в шлюбі
В, Р	Соціально-психологічні чинники оптимізації професійної підготовки психологів
Г(Г), С	Психологічні особливості формування професійної ідентичності працівників правоохоронних органів
Д, Т	Ідентифікація як базовий психічний механізм духовного саморозвитку особистості
Е, У	Гендерна ідентичність як фактор формування образу тіла
Є, Ф	Соціально-психологічні особливості міжособистісних відносин рятувальників в умовах професійного стресу
Ж, Х	Психологічні особливості категоріальної структури професійної свідомості викладачів
З, Ц	Психологічні особливості готовності майбутніх психологів до консультативної діяльності
І, Ч	Особливості психологічної адаптації студентів-психологів до освітнього процесу в умовах воєнного стану
К, Ш	Почуття гумору як чинник гармонізації міжособистісної взаємодії у конфліктних ситуаціях

Перша літера прізвища	Тема дослідження
Л, Щ	Вплив професійного стресу на суб'єктивне ставлення рятувальників до умов групової діяльності
М, Ю	Психологічні особливості розвитку еколого-правової свідомості особистості
Н, Я	Відповідальність особистості як складова особистісної зрілості

Зробіть висновок стосовно виконаної роботи.

Ознайомтесь з додатковою інформацією до завдання: «Додаткова інформація до індивідуальних завдань».

Ознайомтесь з критеріями оцінювання.

Зверніть увагу на термін виконання завдання.

Індивідуальне завдання 2 (ІЗ-2)

Знайдіть в інформаційних наукових джерелах (статті, монографії, звіти) публікацію результатів певного експериментального дослідження, що вивчає проблематику близьку до Вашого майбутнього магістерського пошуку. Проаналізуйте її. Підготуйте рецензію на цю публікацію, особливо зверніть увагу на наявність сформульованих методологічних основ дослідження, адекватність основних методів й методик, якості одержаних результатів.

Окремо зазначте, що в цій публікації було для Вас:

- особливо цікавим для вашого професійного розвитку;
- корисним для використання в професійній діяльності;
- дискусійним, неоднозначним.

Зробіть висновок стосовно виконаної роботи.

Ознайомтесь з додатковою інформацією до завдання: «Додаткова інформація до індивідуальних завдань».

Зверніть увагу на термін виконання завдання.

Ознайомтесь з критеріями оцінювання.

Індивідуальне завдання 3 (ІЗ-3)

Підготуйте есе за темою «Кваліфікаційна наукова робота магістра: проблеми та завдання».

Зробіть висновок стосовно виконаної роботи.

Ознайомтесь з додатковою інформацією до завдання: «Додаткова інформація до індивідуальних завдань»

Зверніть увагу на термін виконання завдання.

Ознайомтесь з критеріями оцінювання.

Додаткова інформація до індивідуальних завдань

Висновок стосовно виконаної роботи

Важливим елементом виконання індивідуального завдання є прикінцевий висновок стосовно виконаної роботи. Він є особистим *унікальним* текстом здобувача без цитування та наведення текстів з джерел. Він має містити елементи навчальної рефлексії стосовно здобуття певних знань, умінь, навичок: що здобуто, які були труднощі, що вдалося. Висновок НЕ має містити загальних вражень та оцінювань, переліку виконаних дій.

Висновок – це логічний підсумок, зроблений на основі спостережень, міркувань або розгляду вивчених фактів.

Отже, зробити висновок стосовно виконаної роботи означає поєднати усі елементи навчальних і мисленнєвих дій в одне ціле і сформулювати остаточну найважливішу думку, яка відображає здобутий результат як цілісну й гармонійну єдність.

Під час підготовки прикінцевого висновку можна скористуватися таблицею для узагальнення:

Нове (що здобуто?)	Перепони (які задачі (проблеми) вирішено?)	Не зрозуміло, є запитання

Необхідно підсумувати зміст цієї таблиці. Для цього бажано використовувати словесні маркери: «отже», «відтак», «тому».

❖ **Обґрунтування**

Обґрунтування – наведення переконливих аргументів і суджень відповідно до певних тверджень, думок або концепцій.

Усі різноманітні способи обґрунтування, що забезпечують «достатні підстави» для прийняття твердження, поділяють на абсолютні та порівняльні.

Абсолютним обґрунтуванням є наведення таких переконливих або достатніх аргументів, за яких твердження, яке обґрунтовують, має бути прийнято.

Порівняльним обґрунтуванням є система переконливих доказів щодо підтримки та прийняття одного твердження порівняно з іншим, яке йому протиставляється.

Обґрунтування становить певну сукупність доказів, фактів та аргументів для переконання та/або підтвердження певної думки (гіпотези, ідеї тощо). Обґрунтувати можна не тільки описові висловлювання, які є істинними або помилковими, а й певні норми, принципи, вірування тощо.

Правило обґрунтування певного аргументу: задля переконання необхідно користуватися лише однозначно обґрунтованими твердженнями.

Порушення цього правила може призвести до таких помилок:

- отримання нового необґрунтованого аргументу;
- надмірне обґрунтування шляхом додавання до головного аргументу певної кількості необґрунтованих аргументів;
- аргументування шляхом надання аргументів, які, у свою чергу, обґрунтовуються саме цим аргументом.

Правило заборони неправдивих аргументів: неприпустимо свідомо користуватися завідомо неправдивими твердженнями, хибними припущеннями.

Порушення цього правила може призвести до таких помилок:

- отримання хибного аргументу, тобто такого аргументу, який не відповідає дійсності, про що не відомо тому, хто його використовує;
- відтворення брехливого аргументу, тобто такого аргументу, повна або часткова хибність якого відома тому, хто його використовує;
- надання суб'єктивного аргументу, тобто використання аргументу, який є хибним або недостатньо обґрунтованим

твердженням, проте той, хто його використовує, знає, що інший вважає його істинним;

Під час виконання практичних завдань здобувач освіти має знайти та/або сформулювати чітко означені аргументи стосовно наведених думок та міркувань.

❖ **Рецензія**

Рецензія – це критичний розбір та оцінювання будь-якого твору або книги: художньої, наукової, науково-популярної. Слово «рецензія» походить від латинського *recensio* (розгляд).

У науковому середовищі прийнято рецензувати публікації результатів досліджень різного формату щодо їх відповідності актуальності, науковості, доцільності, якості тощо. Рецензування здійснюється задля ухвалення рішення рекомендувати наукову роботу до публікації та/або надання автору зворотного зв'язку від наукової спільноти.

Автор рецензії висловлює своє ставлення до роботи, обґрунтовує його, аналізує позитивну та/або негативну сторони, виокремлює недоліки, відзначає актуальність та особливості. Під час підготовки рецензії необхідно розглядати наукову роботу (публікацію) в контексті сучасного життя, новітніх знань і відкриттів.

Для рецензії характерними є відносно невеликий об'єм і стислість. Стандартний обсяг рецензії складає 1800 – 3600 знаків, залежно від її мети. Докладний переказ значно знижує цінність рецензії, не можна підміняти аналіз тексту його переказом.

Перед початком роботи над рецензією необхідно ознайомитись з текстом, який рецензується. Зрозуміти проблему, що вивчається (досліджуються), визначитись з її актуальністю. Сформулювати власну позицію щодо рецензованої публікації, знайти аргументи, що підкріплюють цю позицію.

Під час підготовки рецензії можна користуватися таким планом:

1. Обов'язково наведіть бібліографічні дані публікації.
2. Прокоментуйте основні положення щодо авторської думки, відзначте основні результати аналізу відповідно до завдання, сформулюйте своє ставлення до постановки проблеми.
3. Сформулюйте узагальнену аргументовану оцінку.

❖ **Аналіз**

Аналіз – процес уявного або справжнього розподілу складного об'єкта на частини для кращого його розуміння. Аналітична діяльність студента під час виконання завдання має бути спрямована на отримання інформації, яка надасть йому змогу зайняти позицію експерта.

Ефективна аналітична діяльність складається з таких умінь, як:

- 1) уміння розбивати об'єкти на складові (умови, причини, засоби, форми тощо);
- 2) уміння зіставляти, порівнювати ці складові (елементи);
- 3) уміння усвідомлювати зв'язки кожної окремої частини із цілим;
- 4) уміння знаходити ідеї, висновки, закономірності, адекватні логіці об'єкта;
- 5) уміння адекватно діагностувати об'єкти;
- 6) уміння визначати головне завдання (проблему) та способи його оптимального вирішення.

Функції аналітичної діяльності:

- оцінювальна: встановлення відмінностей фактично досягнутого стану від запланованого шляхом порівняння з установленими критеріями;
- діагностична: визначення якісної характеристики об'єкта, що аналізується, з'ясування причинно-наслідкових зв'язків;
- пошукова: обґрунтування рекомендацій щодо переведення об'єкта в бажаний стан, виявлення глибинних резервів окремих елементів, підвищення ефективності діяльності.

Під час виконання практичних завдань щодо аналізу певного явища, об'єкта, тексту наприкінці слід обов'язково зафіксувати такі моменти:

- що є корисним для професійного розвитку здобувача;
- що є дискусійним, неоднозначним;
- що є значущим або цікавим для професійного розвитку.

❖ **Аргументація**

Аргументація – це метод переконання, призначений для раціонального обґрунтування будь-якого твердження за допомогою аргументів (інших тверджень, фактів, доказів) з метою схилити певну людину або групу людей прийняти твердження, що висловлюється.

Аргументи – це твердження, які використовуються для підтвердження необхідної інформації та/або висновків.

Аргументація має таку структуру:

- 1) *побудова тези*: формулювання своєї позиції, пропозиції або думки; теза – це твердження (судження, система суджень тощо), яке обґрунтовується;
- 2) *приведення аргументів*: свідоцтва, докази, доводи, за допомогою яких обґрунтовується власно позиція автора; аргумент – це твердження, що використовуються під час обґрунтування тези;
- 3) *демонстрація*: форма аргументації, яка показує взаємозв'язок тези й аргументу, на цьому етапі досягається переконання; форма аргументації – це спосіб побудови логічного обґрунтування тези за допомогою аргументів.

Основні правила успішної аргументація:

Правило 1. Необхідно чітко і зрозуміло сформулювати тезу (у вигляді судження, системи суджень, проблеми, гіпотези, концепції тощо).

Правило 2. Теза не має змінюватися в процесі аргументації без спеціальних застережень.

Правило 3. Аргументи мають бути судженнями, які повністю або частково обґрунтовано.

Правило 4. Аргументація не має утворювати коло, коли тезу обґрунтовують за допомогою аргументів, а якийсь з аргументів доводять за допомогою тези.

Правило 5. Аргументи мають бути релевантними відносно тези, тобто аргумент сукупно з іншими аргументами, підвищує (зменшує) правдоподібність тези.

Правило 6. Відношення між аргументами і тезою має бути відношенням підтвердження.

Правило 7. Аргументи мають висловлюватися коректно, точно, діловою мовою.

❖ **Есе**

Есе – це малий жанр філософської, літературно-критичної, історико-біографічної, публіцистичної прози.

Як вид самостійної роботи здобувача освіти есе є міркуванням над певною проблемою з використанням асоціативних образів, ідей, концепцій з галузі знання, що вивчається, а також громадської практики і власних цінностей та досвіду.

Під час написання есе кожна думка в ньому має бути самостійною. Есе відображає особисті уявлення про світ, проблему, явище, факт,

навіть якщо це уявлення здобує лише шляхом посиленого читання та переробки чужих думок. За допомогою есе є можливість асоціювати факти та твердження з різних джерел, будувати аргументацію, робити знання більш чіткими та систематизованими. Головна мета есе – навчитися логічно вибудовувати аргументи, які складають основу прикінцевих висновків.

Основними відмітними характеристиками есе є такі:

- невеликий обсяг;
- наявність конкретної теми, проблеми або питання;
- свобода творчості та стилю;
- суб'єктивна позиція висловлювань: відображення власного світогляду, думок і почуттів, роздумів та асоціацій;
- невимушеність міркувань;
- динамічна зміна полемічних висловлювань, питань, орієнтація на розмовний стиль мовлення;
- образність, парадоксальність, афористичність;
- внутрішня смислова єдність.

Особливого значення під час написання есе надають актуалізації життєвого досвіду як «узагальненого» продукту переробки в свідомості багатьох відбитків пережитих ситуацій.

Процес написання есе створює умови виходу за рамки власного досвіду та його перекопювання, а інформація, що сприйнята в певній ситуації, стає моделлю переосмислення реальності. Звідси саме ситуація актуалізації досвіду служить тим контекстом, на тлі якого можливі міркування над проблемою і вираження своїх думок.

Отже, мета есе – розвиток навичок щодо самостійності творчого мислення та письмового викладу власних думок шляхом розкриття обраної або запропонованої викладачем теми з використанням роздумів і доказів, які підкріплені аргументами.

Структура есе є такою:

1. Вступ
2. Послідовність думок автора за правилом: коротка теза – аргумент.
3. Висновок (підсумок, резюме).

Есе як вид самостійної роботи характеризується:

- оригінальністю способу подання тексту;

- суб'єктивізацією змісту, застосуванням метафор і асоціацій, які свідчать про обізнаність здобувача та його орієнтацію в проблемі;
- авторською модальністю тексту, його відкритістю, свободою в оцінках і коментарях;
- вільною формою запису, що допускає поєднання різних жанрових варіантів – лист до себе, звернення до читача;
- природністю тону міркування, установкою на розмовну інтонацію та лексику.

Написання есе не має перетворитися в підготовку доповіді. Його написання передбачає висловлення *власної думки із залученням власного досвіду*, а відтак, наявність багатого словникового запасу, афористичного мислення, послідовності у викладі думок та вміння використовувати образні засоби, зануреність у проблему.

Отже, есе – це твір невеликого обсягу і вільної композиції, що виражає індивідуальні враження та міркування з конкретного приводу чи питання, явно не претендує на остаточне або вичерпне трактування предмета.

ТЕОРЕТИЧНА СКЛАДОВА ЕКЗАМЕНУ: ПІДСУМКОВИЙ ТЕСТ

Підсумковий тест є обов'язковим для виконання здобувачами освіти. Оцінка за результатами його виконання є основою для оцінювання з дисципліни як підтвердження виконання основних завдань з опанування змістом дисципліни.

Контролю готовності здобувачів освіти організовувати, провести і презентувати власне дослідження передбачає виконання тесту «Допуск до екзамену», який за своїм змістом відповідає основним положенням навчально-методичного посібника «Кваліфікаційна робота з психології»¹⁵, який розміщено на сторінці дисципліни в СЕЗН ЗНУ на платформі Moodle.

Для доступу до **підсумкового тесту** необхідно виконати усі індивідуальні завдання та виконати тест «Допуск до екзамену».

¹⁵ Горбань Г. О., Губа Н. О., Мосол Н. О., Неманежина А. О. Кваліфікаційна робота з психології : навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти першого бакалаврського і другого магістерського рівнів, що навчаються за освітньою програмою «Психологія». Запоріжжя : ЗНУ, 2020. 150 с.

Підсумковий тест побудовано з тестових завдань, які здобувачі освіти мають можливість опанувати під час виконання навчальних тестів. Він складається з 20 тестових завдань, які обираються за принципом випадковості, але співвідносяться й відповідають всім змістовим модулям. Час проходження тесту - 20 хв., спроба - одна.

Критеріями оцінювання виконання підсумкового тесту є відповідність відповіді на завдання ключу правильної відповіді. Максимальна кількість балів – 20.

Для якісного підтвердження власних здобутків радимо – уважно читати кожне запитання, виважено відповідати на нього, з врахуванням того, що завдання пропонуються послідовно і немає можливості повернутися до попереднього запитання.

Виконання підсумкового тесту завершує вивчення дисципліни і передбачає, що усі виконані здобувачем освіти роботи завантажено і перевірено.

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ

окремі положення статті 42 Закону України «Про освіту»

1. Академічна доброчесність - це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень.
3. **Дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти передбачає:**
  - самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей);
  - посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;
  - дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;
  - надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації.
4. **Порушенням академічної доброчесності вважається:**
  - академічний плагіат - оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства;
  - самоплагіат - оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів;
  - фабрикація - вигадкування даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі або наукових дослідженнях;
  - фальсифікація - свідомо зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень;
  - списування - виконання письмових робіт із залученням зовнішніх джерел інформації, крім дозволених для використання, зокрема під час оцінювання результатів навчання;
  - обман - надання завідомо неправдивої інформації щодо власної освітньої (наукової, творчої) діяльності чи організації освітнього

процесу; формами обману є, зокрема, академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація та списування;

- хабарництво - надання (отримання) учасником освітнього процесу чи пропозиція щодо надання (отримання) коштів, майна, послуг, пільг чи будь-яких інших благ матеріального або нематеріального характеру з метою отримання неправомірної переваги в освітньому процесі;
- необ'єктивне оцінювання - свідоме завищення або заниження оцінки результатів навчання здобувачів освіти;
- надання здобувачам освіти під час проходження ними оцінювання результатів навчання допомоги чи створення перешкод, не передбачених умовами та/або процедурами проходження такого оцінювання;
- вплив у будь-якій формі (прохання, умовляння, вказівка, погроза, примушування тощо) на педагогічного (науково-педагогічного) працівника з метою здійснення ним необ'єктивного оцінювання результатів навчання.

6. За порушення академічної доброчесності здобувачі освіти можуть бути притягнені до такої академічної відповідальності:

- повторне проходження оцінювання (контрольна робота, іспит, залік тощо);
- повторне проходження дисципліни;
- відрахування із закладу освіти (крім осіб, які здобувають загальну середню освіту);
- позбавлення академічної стипендії;
- позбавлення наданих закладом освіти пільг з оплати навчання.

7. Види академічної відповідальності (у тому числі додаткові та/або деталізовані) учасників освітнього процесу за конкретні порушення академічної доброчесності визначаються спеціальними законами та/або внутрішніми положеннями закладу освіти, що мають бути затверджені (погоджені) основним колегіальним органом управління закладу освіти та погоджені з відповідними органами самоврядування здобувачів освіти в частині їхньої відповідальності.

8. Порядок виявлення та встановлення фактів порушення академічної доброчесності визначається уповноваженим колегіальним органом управління закладу освіти з урахуванням вимог цього Закону та спеціальних законів.

Кожна особа, стосовно якої порушено питання про порушення нею академічної доброчесності, має такі права:

- ознайомлюватися з усіма матеріалами перевірки щодо встановлення факту порушення академічної доброчесності, подавати до них зауваження;
- особисто або через представника надавати усні та письмові пояснення або відмовитися від надання будь-яких пояснень, брати участь у дослідженні доказів порушення академічної доброчесності;
- знати про дату, час і місце та бути присутньою під час розгляду питання про встановлення факту порушення академічної доброчесності та притягнення її до академічної відповідальності;
- оскаржити рішення про притягнення до академічної відповідальності до органу, уповноваженого розглядати апеляції, або до суду.

9. Форми та види академічної відповідальності закладів освіти визначаються спеціальними законами.
10. За дії (бездіяльність), що цим Законом визнані порушенням академічної доброчесності, особа може бути притягнута до інших видів відповідальності з підстав та в порядку, визначених законом.

ПІСЛЯМОВА

Сучасний фахівець має якісно володіти своєю професією та бути обізнаним щодо власних можливостей, усвідомлювати техніки діяльності, які відповідають його цілям з урахуванням індивідуально-особистісних властивостей. Цей посібник дає можливість здобувачу освіти достатньо повно і системно зрозуміти базовий зміст дисципліни «Методологія наукового дослідження» та її організаційні основи.

Якісне опанування змістом дисципліни задає основу роботи магістранта як науковця-початківця. Свідоме ставлення до власних дій під час підготовки кваліфікаційної наукової роботи сприяє тому, що магістрант-дослідник може чітко визначити «місце» свого дослідження в загальній системі наукового і практичного знання та поставити перед собою ту межу, якої йому хотілося б досягти в кінцевому підсумку.

Розширення спектра самостійної роботи під час професійної підготовки, різноманіття завдань і способів їх виконання дають змогу активізувати пізнавально-пошукову активність, сприяти формуванню готовності вирішувати професійні завдання за власною системою засобів і способів дій.

Сьогодні, як ніколи, існує потреба у висококваліфікованих фахівцях, які мають хорошу загальнонаукову та професійну підготовку, здатні до самостійної наукової творчої роботи. Ці фахівці мають добре орієнтуватися в нових методах наукових розробок та досліджень, вміти впроваджувати їх результати у виробничий процес, проводити власні пошуки.

Дисципліна «Методологія наукових досліджень» включає в себе: філософські аспекти, методологічні засади наукового пізнання, вивчення структури та основних етапів наукового дослідження. Зміст цієї дисципліни охоплює вивчення методів теоретичного дослідження, основ методу моделювання в наукових дослідженнях і допомагає правильно вибрати напрям наукового дослідження. Під час набуття знань з дисципліни здобувачі освіти мають можливість навчитися проводити пошук, накопичувати та аналізувати наукову інформацію, а також опрацьовувати та оформлювати результати власних емпіричних досліджень.

Продуктивна навчальна діяльність здобувача освіти спрямовується на пошуки об'єктивно нового чи суб'єктивно нового

результату. Продуктивна пошукова діяльність часто стикається з руйнуванням наявних стереотипів, тому для знаходження суб'єктивно нового результату застосовують термін «дія, що впорядковує». Цей вид діяльності забезпечує встановлення норм і правил, які реалізуються в формі законів, стандартів, принципів тощо. Будь-яка науково-дослідна діяльність завжди спрямована на пошук об'єктивно нового результату. Відтак, така діяльність потребує наукової творчості, внутрішньої впорядкованості та узгодженості диференційованих та автономних дій або процесів, що зумовлюють утворення та вдосконалення взаємозв'язків між частинами цілого. Усе це забезпечує впорядкування наукової діяльності в цілісну систему з чіткими характеристиками, логічною структурою, що визначають процес її здійснення. Логічна структура включає такі компоненти: суб'єкт, об'єкт, предмет, форми, засоби, методи діяльності та її результат. Зовнішніми стосовно цієї структури є такі характеристики діяльності: принципи, норми, умови та особливості.

Поєднання в посібнику базових теоретичних положень та відпрацювання їх у власних практичних діях дає змогу здобувачу освіти ефективно і свідомо здійснювати власні дослідження в межах кваліфікаційної наукової роботи магістра, а також в подальшій науковій або практичній професійній діяльності. Загальна організація посібника з дисципліни «Методологія наукового дослідження» також дає можливість здобувачу освіти вибудовувати власну траєкторію навчання, розширювати здатності щодо дослідної діяльності, опановувати методологічне мислення.

Якісне поєднання навчальної аудиторної роботи із самостійною задає готовність до реалізації принципів безперервної освіти, освіти протягом життя. Ця готовність відповідає умовам сучасного професійно-інформаційного простору, який потребує від фахівців постійного оновлення набутих знань, уміння оперативно реагувати на нагальні потреби суспільства, приймати нестандартні рішення, діяти творчо й самостійно.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балл Г.О. Орієнтири сучасного гуманізму (в суспільній, освітній, психологічній сферах). Житомир : Волинь, 2008. 232 с.
2. Буряк В. Самостійна робота як системоутворюючий елемент навчальної діяльності студентів. *Вища школа*. 2008. № 5. С. 10–24.
3. Ващенко С.М. Поняття алгоритму. Способи представлення алгоритму : конспект лекції : *ЦТЕН Сумського державного університету*. URL : <https://dl.sumdu.edu.ua/textbooks/108989/459146/index.html>.
4. Вітушко Н. Особливості організації етапу підготовки інформаційної бази : Інформаційно-аналітичне дослідження на замовлення органів державної влади. *Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського*. 2013. Вип. 36. С. 245–258. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/nprnbuimviv_2013_36_25.
5. Геревич М.О., Олексик Х.М. Організація самостійної роботи студентів як засіб формування професійної компетенції майбутніх фахівців. *Міжнародний науковий вісник*. 2014. Вип. 8(27). С. 282–285.
6. Герман А. Тягунова Н. Адаптація форм організації самостійної роботи студентів до сучасних технологій навчання. *Вища школа*. 2001. № 4–5. С. 53–61.
7. Горбань Г.О. Особливості формування психологічної готовності здобувача освіти до самоорганізації в умовах карантину. *Психологічне здоров'я персоналу організацій в умовах пандемії COVID-19: проблеми та технології забезпечення* : матеріали XIV Міжнар.наук.-практ.онлайн-конф. з організаційної та економічної психології (21 травня 2020 р.), С. 29–31. URL : http://psychology-naes-ua.institute/files/pdf/zbirnik_ost_var_1594384171.pdf?fbclid=IwAR3vOcqwWdUuKnlUhK6jOj5N8CNJVE5x0y3wznJrIjEVLV9HrW_g2I7URQM.
8. Горбань Г.О. Самостійна робота здобувача освіти: навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти першого бакалаврського і другого магістерського рівнів. Запоріжжя : ЗНУ, 2021. 85 с.
9. Горбань Г.О., Губа Н.О., Мосол Н.О., Неманежина А.О. Кваліфікаційна робота з психології: навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти першого бакалаврського і другого магістерського рівнів, що навчаються за освітньою програмою «Психологія». Запоріжжя : ЗНУ, 2020. 150 с.

10. Дементієвська Н.П. Формування навичок критичного оцінювання веб-ресурсів і проблема безпеки учнів в Інтернеті. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2015. № 7. С.46–51. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/komp_2015_7_9.
11. Демченко О. Дидактична система організації самостійної роботи студентів. *Рідна школа*. 2006. № 5. С. 68–70.
12. Енциклопедія Сучасної України : сайт Інститут енциклопедичних досліджень НАН України. Київ. URL : <http://esu.com.ua/>.
13. Жариков Е.С. Золотов А.Б. Как приблизить час открытий : введение в психологию научного труда. Кишинев : Штиинца, 1990. 333 с.
14. Журавська Л. М. Концептуальні умови управління самостійною роботою студентів у ВНЗ. *Освіта та управління*. Т. 3. 1999. №2. С. 105–115.
15. Закон України «Про освіту» URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
16. Зацерковний В.І., Тішаєв І.В., Демидов В.К. Методологія наукових досліджень : навч. посіб. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 236 с.
17. Картель Т. М. Самостійна робота студентів як умова їх професійного становлення. URL : <http://bibl.mk.ua/pdf/naukpraci/pedagogika/2006/50-37-13.pdf>.
18. Кириченко Р.В. Аналіз основних психологічних підходів до проблеми розуміння тексту читачем. *Вісник Одеського національного університету. Психологія*. 2011. Вип. 11, ч. 1. С. 219–226.
19. Князян М.О. Самостійна робота як засіб формування дослідницької спрямованості особистості студента : навч. посіб. Одеса : Принт Майстер, 2005. 176 с.
20. Колесников О. В. Основи наукових досліджень. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 144 с.
21. Комаха Л.Г. Логічні засади аргументації у філософському знанні : монографія. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 360 с.
22. Котова А.В., Туренко Р.Л. Принципи організації самостійної роботи студентів та вимоги до її проведення. *SR*. 2015. №5(15). URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/printsipi-organizatsiyi-samostiynoyi-roboti-studentiv-ta-vimogi-do-yiyi-provedennya>.
23. Курлянд З.Н., Хмелюк Р.І., Семенова А.В., Бартенєва І.О. Богданова, І. М. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. Київ : Знання, 2007. 478 с.

24. Літвінчук С. Б. Сучасні підходи до організації самостійної роботи студентів у вищій школі. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Сер. Педагогіка.* 2012. Т. 199, Вип. 187. С. 65–69. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchduped_2012_199_187_13.

25. Лушин П.В. Самостоятельная работа студентов или так ли близка европейская перспектива: «голографические тесты» для проблематизации. *Практична психологія та соціальна робота.* 2006. № 2. С. 19–23.

26. Методологічні та теоретичні проблеми психології : навч. посіб. / М.С. Корольчук, Ю.Л.Трофімов, В.І.Осьодло та ін. Київ : Ніка-Центр, 2008. 336 с.

27. Методологія і психологія гуманітарного пізнання : колект. монографія / А.В. Фурман, Фурман О.Є., Шандрук С.К. та ін. Тернопіль : ТНЕУ, 2019. 997 с.

28. Олійник В.Ф., Мірошник З.М. Вікова і педагогічна психологія: семінари, лабораторні заняття, самостійна робота студентів : навч. посіб. Кривий Ріг : Видавничий дім, 2004. 134 с.

29. Онищенко Н. Питання достовірності новинної інформації в умовах зовнішніх негативних інформаційних впливів. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.* 2017. Вип. 48. С. 535–545. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/nprnbuimviv_2017_48_41.

30. Основи методології та організації наукових досліджень: навч. посіб. / за ред. А.Є. Конверського. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 352 с.

31. Положення про організацію та методику проведення поточного та підсумкового семестрового контролю навчання студентів ЗНУ : затверджено Вченою радою ЗНУ 27.09.2019, протокол № 2.

32. Психологія особистості: Словник-довідник / за ред. П.П. Горностая, Т.М. Титаренко. Київ : Рута, 2001. 320 с.

33. Резнік С.М. Критерії та рівні розуміння студентами навчального матеріалу. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту.* 2010. № 5. С. 116–118.

34. Рибалка В.В. Методологічні проблеми наукової психології. Київ : ІПОД НАПН України, 2017. 177 с.

35. Сватенкова Т.І., Тимошенко О.А. Методологічні та теоретичні проблеми психології: навч. посіб. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2018. 143 с.

36. Семиченко В.А. Пути повышения эффективности изучения психологии : учеб. пособие. Киев : Магістр-S, 1997. 124 с.
37. Словник української мови : в 11 т. / Академія наук УРСР ; за ред. І.К. Білодід, А.А. Бурячок та ін. Київ : Наукова думка, 1975–1978.
38. Татенко В.О. Сучасна психологія: теоретично-методологічні проблеми. Київ : НАУ-друк, 2009. 288 с.
39. Ткаченко О.М. Принципи, категорії і методологічні проблеми психології. *Психологія і суспільство*. 2009. № 1. С. 44-133.
40. Туриніна О.Л. Методологія та методи психологічного дослідження : навч.-метод. посіб. Київ : Вид. дім «Персонал», 2018. 206 с.
41. Туркот Т.І. Педагогіка вищої школи : навч. посібн. Київ : Кондор, 2011. 628 с.
42. Ушакова І.М. Теоретико-методологічні проблеми психології: курс лекцій. Харків : НУЦЗУ, 2016. 191 с.
43. Чепелева Н.В. Психологія читання навчальної та наукової літератури в системі професійної підготовки студентів. дис...д-ра психол.наук:19.00.07. КДПІ ім. М.П.Драгоманова. Київ, 1992. 376 с.
44. Швед М. Самостійна робота студентів: навчально-методичний посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2013. 205 с.
45. Щербак Т.І., Важинський С.Е. Методика та організація наукових досліджень : навч. посіб. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. 260 с.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балл Г.О. Орієнтири сучасного гуманізму (в суспільній, освітній, психологічній сферах). Житомир : Волинь, 2008. 232 с.
2. Вітченко А. О., Вітченко А. Ю. Основи наукових досліджень у вищій школі: підручник. Київ : Ямчинський О. В., 2020. 272 с. URL: <http://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi72/0052991.pdf>.
3. Горбань Г.О., Губа Н.О., Мосол Н.О., Неманежина А.О. Кваліфікаційна робота з психології: навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти першого бакалаврського і другого магістерського рівнів, що навчаються за освітньою програмою «Психологія». Запоріжжя : ЗНУ, 2020. 150 с.
4. Гуманістична психологія : антологія : в 3 т. / ред. видан. Р. Трач, Г. Балл. Київ : Пульсари, 2001. Т. 1 : Гуманістичні підходи в західній психології ХХ ст. 252 с.
5. Жариков Е.С. Золотов А.Б. Как приблизить час открытый : введение в психологию научного труда. Кишинев : Штиинца, 1990. 333 с.

6. Зацерковний В. І., Тішаєв І. В., Демидов В. К. Методологія наукових досліджень : навч. посіб. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 236 с. URL: <http://ebooks.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi69/0050639.pdf>.
7. Колесников О. В. Основи наукових досліджень : навч. посіб. 2-ге вид., випр. та допов. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 144 с. URL: <http://ebooks.znu.edu.ua/files/TSUL/0010510.pdf>.
8. Комаха Л.Г. Логічні засади аргументації у філософському знанні : монографія. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 360 с.
9. Корольчук М.С., Криворучко П.П. Історія психології. Київ : Ельга ; Київ : Ніка-Центр, 2004. 246 с.
10. Кравець Н. П. Основи наукових досліджень : навч. посіб. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2020. 74 с. URL : <http://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi72/0052983.pdf>.
11. Максименко С. Д. Психологія в соціальній та педагогічній практиці: Методологія, методи, програми, процедури : навчальний посібник для вищої школи. Київ : Наукова думка, 1998. 226 с.
12. Максименко С.Д. Розвиток психіки в онтогенезі : в 2 т. Київ, 2002. Т.1 : Теоретико-методологічні проблеми генетичної психології.
13. Методологічні та теоретичні проблеми психології : навч.посіб. / М.С. Корольчук, Ю.Л.Трофімов, В.І.Осьодло та ін. Київ : Ніка-Центр, 2008. 336 с.
14. Методологія і психологія гуманітарного пізнання : колект. монографія / А.В. Фурман, Фурман О.Є., Шандрук С.К. та ін. Тернопіль : ТНЕУ, 2019. 997 с.
15. Методологія неперервної освіти та наукового дослідження : монографія / за ред. Н. М. Рідей, Е. В. Лузік. Київ : Компрінт, 2020. 463 с. URL: <http://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi72/0052994.pdf>.
16. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посіб. / І. С. Добронравова, О. В. Руденко, Л. І. Сидоренко [та ін.] ; за ред. І. С. Добронравової, О. В. Руденко. Київ : Київський університет, 2018. 607 с. URL: <http://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi72/0053277.pdf>.
17. Основи методології та організації наукових досліджень: навч. посіб. / за ред. А.Є. Конверського. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 352 с.
18. Рибалка В. В. Методологічні проблеми наукової психології : посібник. Київ : ІПООД НАПН України, 2017. 144 с. URL: <http://ebooks.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi61/0046069.pdf>.

19. Роменець В.А. Історія психології XIX-початок XX століття : навч. посібник. Київ : Либідь, 2007. 832с.
20. Сватенкова Т. І., Тимошенко О. А. Методологічні та теоретичні проблеми психології : навч. посіб. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2018. 143 с. URL: <http://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi70/0051038.pdf>.
21. Семиченко В.А. Пути повышения эффективности изучения психологии : учеб. пособие. Киев : Магістр-S, 1997. 124 с.
22. Сімакова О. О., Никифоров Р. П. Основи наукових досліджень та інтелектуальна власність : навч. посіб. Вид. 3-тє, перероб. і допов. Кривий Ріг : ДонНУЕТ, 2020. 129 с. URL: <http://ebooks.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi69/0050583.pdf>.
23. Словник української мови : в 11 т. / Академія наук УРСР ; за ред. І.К. Білодід, А.А. Бурячок та ін. Київ : Наукова думка, 1975–1978.
24. Татенко В. О. Сучасна психологія: теоретично-методологічні проблеми : навч. посіб. Київ : НАУ-друк, 2009. 288 с. URL: <http://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi71/0050900.pdf>.
25. Ткаченко О. Принципи, категорії і методологічні проблеми психології. Психологія і суспільство. 2009. № 1. С. 45–133.
26. Туриніна О.Л. Методологія та методи психологічного дослідження : навч.-метод. посіб. Київ : Вид. дім «Персонал», 2018. 206 с.
27. Ушакова І.М. Теоретико-методологічні проблеми психології: курс лекцій. Харків : НУЦЗУ, 2016. 191 с.
28. Фесюк В. О. Методологія і організація наукових досліджень : навч. посіб. Луцьк : Іванюк В. П., 2022. 126 с. URL: <http://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi71/0051646.pdf>.
29. Щербак Т.І., Важинський С.Е. Методика та організація наукових досліджень : навч. посіб. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. 260 с.

Навчальне видання
(українською мовою)

Горбань Галина Олександрівна

МЕТОДОЛОГІЯ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Навчально-методичний посібник
для здобувачів вищої освіти другого магістерського рівня
спеціальності «Психологія»
освітньо-професійної програми «Психологія»

Рецензенти: Н.Ф. Шевченко, І.В. Сингаївська
Відповідальні за випуск Г.О. Горбань, Н.О. Губа
Коректор С.А. Козиряцька